

VYCHOVATELSKÉ LISTY.

ČASOPIS PRO PAEDAGOGIKU A KRITIKU METHOD VYUČOVACÍCH.

REDIGUJE:

ALOIS ADAMEC, ODBORNÝ UČITEL V IVANČICÍCH.

OBSAH:

	Strana
Dnešní myšlenkové proudy. <i>Napsal Dr. Josef Kratochvíl.</i>	1
O výchově aesthetické. <i>Píše Dr. Jos. Kachník.</i>	6
Sexuelní paedagogika. <i>Podává František Pelan.</i>	9
Tělesné úrazy dítek. <i>Napsal František Všečetka.</i>	11
Kritika „Početnice“. <i>Píše J. Š.</i>	14
Kritika method deskriptivy. <i>Podává J. Š.</i>	17
Něco o tvrdém y v češtině. <i>Píše V. Srba.</i>	21
Pozorujme a učme děti pozorovati hvězdnou oblohu. <i>Napsal A. Adamec.</i>	22
Obzor paedagogicko-hudební. <i>Rediguje Arnošt J. Černý.</i> Jak cvičiti sbory. — První hudební drama. — † Förster.	23
Zprávy: O nynějších úkolech školy obecné. — Práce dětí. — Třetí mezinárodní kongres ku povznesení vyučování kreslení. — Topení ve školách.	27
Literatura: Česká mysl. — Die Liturgie der Kirche. — Můj nový kaplan. — Redakci zasláno.	31

NAKLADATEL:

KATOLICKÝ SPOLEK ČESKÝCH UČITELŮ NA MORAVĚ.

„Vychovatelské Listy“

**budou vycházeti pravidelně dne
20. každého měsíce, vyjma měsíce
srpen a září.**

Roční předplatné 6 K zasílá se administraci do Brna, Petrov 1. Administraci má sl. Hedvika Rubrová, učitelka v Brně. Expedici vede knihtiskárna Ferd. Navrátila v Ivančicích.

Tamtéž se zasílají reklamace.

K tomuto číslu přiložena jest 1 předloha k mod. vyuč. kreslení, k číslu následujícímu přiloženy budou 2 poslední se závěrečným textem.

Tomuto číslu přiloženy jsou složní lístky, aby jich použito bylo k zaplacení předplatného a u mnohých doplatného. Posílající předplatné, nepoužívejte poukázek, neboť je to dražší a způsobujete tím také administraci zbytečné vydání (6 h za poukázku).

Administrace prosí, aby et. odběratelé oznámili včas změnu nových adres, aby časopis mohl býti správně dodáván.

LEDEN 1907.

VYCHOVATELSKÉ LISTY VII.

ČÍSLO 1.

DR. JOS. KRATOCHVIL.

Dnešní myšlenkové proudy.

Dnešní myšlenkové proudy!... Thema ještě nejasné, mnohoznačné. — Nemíním jednati speciálně ani o myšlenkových proudech v dnešní politice, ani v dnešní literatuře, ani ve vědě, nýbrž ve filosofii, jež vše to částečně v sobě uzavírá. Ovšem nenapadá mi snad vyličovati různé abstraktní theorie filosofické dnešní doby. To vedlo by nás příliš daleko, to nemohlo by býti thematem časopiseckého článku. Filosofie, o níž tu hodlám mluvit, je filosofie čistě životní; je to myšlenková práce, jež oplodňuje a zúrodňuje náš život, jež určuje a vytváří světový náš názor. Tedy o světovém názoru dneška chci stručně pojednati.

Aby pak názor ten tím jasněji vynikl, naznačím několika slovy, jaký byl světový názor v době staré a střední. Světový názor v době staré, čili antická filosofie, měla ráz touhy po kráse — ráz aesthetický. Antický člověk hledal ve všem krásu, lepost; těšil se z harmonického pořádku v přírodě, kochal se v krásách svého okolí. Řek, representant to takového názoru, měl jediné slovo *κόσμος* pro dvě nám tak různé věci: svět a krása. Myšlení jeho bylo plastické. Ve všem hledal jen dokonalost, soulad, harmonii. Vzpomeňme jen na filosofy, jako byl Pythagoras, Sokrates, Platon a j.

Filosofie středověká má ráz náboženský. Spekulace o Bohu, andělich, duši a vůbec zászvěti je věcí hlavní; o věcech pozemských přemýšlí se jen podřízeně, pokud mají vztah k těmto věcem transcendentním. Nejlepší representant je tu sv. Tomáš Aqu., jenž sebral a shrnul celou moudrost starověkou i sv. otců v jeden pevný, souladný celek a podepřel jím učení křesťanské. Jeho výzkumy o zákonech myšlení, o Bohu, o substancích netělesných, o lidském jednání a jeho principiích jsou toho druhu, že v nich i to nejzáhadnější je objasněno jak hojností látky, tak vhodným uspořádáním, účelnou methodou, jistotou zásad a jasností výrazu.

Kdežto pro dobu starou i střední, jak patrnó, možno podati jednotnou charakteristiku, možno určití a vymeziti převládající a ovládající myšlenkový proud, pro dobu novou není tomu tak. Neobyčejná specifkace a roztrříděnost vědění, zamítnutí každé auktority, rozvoj jednotlivých věd znemožňuje podati *synthesu* myšlenkových proudů, vymeziti ovládající směr, jenž by byl skutečně středem všeho. Tolik ovšem možno říci, že dnešní filosofie nehledá již jen krásu neb náboženské prvky, nýbrž pravdu, ať je kde je. Zájem její je čistě vědecký.

V době nové musíme tedy mluvit o prouděch myšlenkových, nikoliv o proudu jediném. Prvým je tu materialism. Jak slovo naznačuje, uznává jen materii-hmotu; vše, co není hmotné, jest jen zdání a má-li se uznati, musí býti redukováno na hmotu. Pravdivé jest jen to, co vnímám svými smysly; ježto pak nevnímám smysly rozdíl mezi hmotným a duševním, není takového rozdíl. Na svět tedy musím pohlížeti jako na mechanism, v němž není místa pro Boha, duši a vůbec nadsmyslno. Existují jen hmotné částičky a síly, jichž pohybem vzniká veškeré dějství přírodní i duševní, společenské i mravní. V době nové objevil se materialism nejprve v Anglii, kde jej hlásal filosof Tomáš Hobbes; odtud přešel do Francie, kde v době předrevoluční došel největšího zaostření. Francouzští osvícenci Diderot, De la Mettrie, Helvetius a j. počínají vnášeti jeho zásady do všech odvětví životních, bojují jimi proti náboženství i zřízením státním. Když vyšla bible materialismu, kniha „*Système de la nature*“, bylo dílo dovršeno a revoluční výbuch na konci 18. stol. ukázal, jaké jsou důsledky materialismu v praktickém životě. Po „*Systému přírody*“ nevyšla již žádná kniha psaná podobně.

Materialism tím však nezanikl úplně. Objevil se v dnešní době zase, ale již ve formě mírnější a vědeckější. Podnět k tomu daly jednak triumfy přírodních věd v 19. století, jednak reakce proti idealistické spekulaci německé. Tentokrát vybuchel materialism v Německu. Nejznámější materialisté jsou: Karel Vogt, J. Moleschott a Ludvík Büchner. Názory jejich jsou nesprávné sevšeobecnování přírodovědeckých hypotéz, jež mají platnost jen pro určitý obor přírodního dění. Některé ukázky: Vogt dí, že všechny tak zvané duševní funkce jsou pouze funkcemi mozku, že myšlenky mají se k mozku asi tak, jak žluč k játrům a moč k ledvinám. — Moleschott zase píše na konci své knihy: Ze vzduchu a popelu vznikl člověk, činnost rostlin vyvolala ho k životu. Ve vzduch a popel rozpadne se mrtvola, aby rostlinným životem rozvila se v novou formu. To jest pak ten koloběh života. — Büchner konečně jde nejdále a praví: Rozpadnutím látek tělo tvořících, jich rozptýlením a vejítím v jiné sloučeniny musí zmizeti i efekt jejich sil, který nazýváme duší. To jest konečný výsledek všeho života, facit všeho bytí a vznikání, jehož praktický důsledek je: jísti a pít, neboť zítra snad jsme již mrtvi.

Těchto několik výroků (jež jsem citoval dle Krejčího studie „O filosofii přítomnosti“), stačí k poznání, že s logikou a vůbec s vědeckým postupem materialisté to neberou vážně. Mluví stále o hmotě, jež je dána a již vnímáme smysly, ale připisují jí vlastnosti, jež smysly nevnímáme, mluví o silách, jež nejsou dány zkušeností, jež jsou plod našeho rozumování a vysvětlování vesmíru „Hmoty a síla materialistů nejsou fakty, nýbrž problémy a to jest právě *πρωτον ψευδος* materialismu“, praví správně prof. Krejčí ve zmíněné knize.

Vůbec vědecká vyvrácení materialismu, není nejtěžší a bylo by již z mnoha stran provedeno. Konečně ve vědeckém světě materialism opravdu již umírá. Hůře jest tomu v životě praktickém: Tu materialistický názor životní, naprostý egoism, požitkářství, despotism, křivda a msta otravuje dosud náš veřejný život. Z něho vychází i náboženský indiferentism, vlastně lenivost, jež nechce přemýšleti o víře, aby unikla pochybnostem, ale nestará se také o to, co věří jiní . . .

Materialismu velmi blízký, ač nikterak s ním totožný je positivism. Chce učiniti konec dávnému bludu, jako by poznání našemu bylo dostupno

vůbec něco jiného, než je dávno, totiž zjevy a jejich vztahy. Bezpečným východiskem pokládá jedině zkušenost t. j. co buď dáno je smysly neb vůbec důkazu nepotřebuje. Při zjevích neptá se proč, nýbrž pouze, jak se co děje. Ježto nemůžeme všechno vyzkoumati, nechťejme toho a spokojme se tím, co věděti můžeme a zařídme se dle toho. Je tedy positivism vlastně pouhé systematické spracování vědeckých faktů ve světový názor. Novověký positivism vznikl ve Francii. Zakladatelem je August Comte svým šestisvazkovým spisem „Kurs filosofie pozitivní“ (1830—1842). Dnešnímu pozitivnímu stadiu vědy, kdy vysvětlujeme zjevy jejich zákony, předcházela dvě jiná: stadium theologické, s vymyšlenými osobními mocnostmi, a metafysické s abstraktními silami přírodními. Comte vyloučil však z exaktních věd psychologii, a tím vzdal se řešení nejdůležitějších právě záhad životních a otevřel cestu materialismu do psychologie, Názor jeho byl tedy jednostranný a neúplný.

V Anglii, kam přešel proud positivistický, poznali tuto neúplnost a počali ji opravovati, ale ne hned nejšťastněji. Názory Hamiltonovy, Manselovy i Stuart Millovy nedovedly uspokojiti a bylo třeba evolutionismu Spencerova, aby positivism udržel se při životě. Herbert Spencer spracoval vědecky myšlenku vývoje a učinil ji formuli pro celý životní názor. Ve Spencerovi dosáhl positivism vrcholu. Positivisté v zemích jiných: v Německu Dühring, Laas, Richlaj; v Itálii Ardigò, Sergi, Lombroso a j. jsou vedle Spencera zjevy podružnější.

Jako reakce proti naprostému materialismu a positivismu vyvinul se v dnešní době a značně rozšířil jiný myšlenkový proud, jež nazveme si mysticism. To, co materialism, a z části i positivism, odmítá, totiž transcendentno, to chce mysticism poznati, ne pouhou spekulací, nýbrž přímo smyslovým vnímáním. Táž zkušenost, která dává materialismu fakta, aby na nich zbudoval názor osvětě, v němž není místa pro nadmyslný představ, jež člověku podává náboženství vírou, jako je existence duše, její nesmrtelnost, život záhrobní a pod. Bylo by to opravdu nejlepší rozřešení všech záhad, ale běží o to, jsou-li zde skutečně fakta, o nichž by nebylo pochybnosti, nejsou-li věci, o něž se mysticism opírá, pouhé báchorky.

Mysticism má kořeny své v nejstarších dějinách lidstva; Řekové i národové asijské měli své mystérie. Ve středověku bujela pověra a různé povídačky o čarodějích a černokněžnicích byly na denním pořádku. Z téhož pak pramene vznikla rozličná tajná učení t. zv. magje, jež těšila se veliké pozornosti, zvláště v dobách náboženské skepse. Šlo o tajnosti přírody, lidské i božské podstaty, jež zůstávaly obyčejnému rozumu skryty, jichž poznání záviselo na určitých podmínkách známých jen zasvěcencům. Všechna tajná učení pocházejí z jednoho pramene, jimž je židovské tajné učení známé pode jménem Kabbala. Přívrženci jeho utvořili v prvním století po Kr. tajnou společnost, která se značně rozšířila. Obsah toho učení zachoval se ve dvou knihách; Sefer Jezirah a Lohar. Hlavní věci jsou tu magické praktiky, jež snažily se poskytnouti člověku schopnost, by smysly svými mohl vejíti ve styk s nadpřirozeným světem a to buď věštěním ze změn přírodních neb citováním duchů.

Dnešní mystikové přejali tyto praktiky a přidali k nim prvky orientální t. j. různé praktiky fakirů, jako majavi rupa a spánek zvaný Joga, jež může trvati mnoho dní. Soudí pak mystikové takto: jsou-li nějaké

úklady v duševním životě, které se nedají nijak jinak vysvětliti, než tím, že duše se od těla odděluje na nějaký čas a zase se v ně vrací, jest tím dokázaná nejen existence takové substance, nýbrž i neodvislost její od těla, jakož i to, že smrt je jen trvalým odloučením duše od těla.

Jako důkazů užívají dvou zajímavých zjevů: telepathie a zdvojení osobnosti. Tephathie je působení do dálky, na př. když v hodině smrti neb nebezpečné nemoci nebo v okamžiku vzrušení dostává se nějakým způsobem lidem vzdáleným, na něž ten člověk myslí, zpráva nějaká o té situaci. Buď osobu vzdálenou napadne předtucha, zmocní se jí nepokoj neb vzruší ji nějaký úkaz hmotný a pod. Telepathie dá se však psychologicky vysvětliti, případy pak zdvojení osobnosti jsou všechny nezaručeny, samé prý, povídají že atd.

Za takových okolností utvořilo se dnes dvojí mystické učení: spiritism a theosofie. Společné mají to, že chtějí dáti člověku jistotu o nesmrtelnosti duše a životě záhrobním. Líší se tím, že spiritismu hlavním důkazem je existence duchů zemřelých lidí, s nimiž se snaží vejíti ve styk, kdežto theosofie klade důraz na možnost odloučení se duše od těla i za života člověka v mystické extasi, kterou umožňují posty, odříkání se tělesných požitků, umrtvování, vůbec askese.

Spiritism je tedy hrubší forma mysticismu, jež přejala praktiky starých mistrů černého umění. Spiritism vznikl a hlavně se rozšířil v Americe mezi méně vzdělanými a pověřivými třídami občanstva. Odtud rozšířil se do Anglie a ostatní Evropy, kde zachvátil hlavně méně vzdělané vrstvy společnosti, jež nahrazují si jím náboženství. Francouz Kardec v knize „Livre des esprits“ spojil spiritistické názory v jednotnou soustavu a vytvořil tak bibli spiritismu, spíše slátaninu, jež nesnese důkladnějšího rozboru kritického. Spiritism staví se v ostrou opposici proti náboženství i proti pravé vědě.

Co máme souditi o mysticismu? Měl by jistě nárok na uznání a respekt, kdyby fakta, jež nám podává byla skutečně bezpečně zjištěna a kdyby bylo jisto, že se nedají vyložiti cestou přirozenou t. j. ani ze zákonů dnešní vědy, ani přijetím nějakého nového činitele, jež dosud jsme nenašli. „Ukažte nám fakta, ukažte nám podmínky, že možno vnímati nadsmyslno a pak skloníme zbraň“; dosud tomu však tak není. Nemáme ani jediného bezpečného úkazu, jenž by nás přesvědčil o možnosti bezprostředního vnímání nadsmyslno. Všecky theorie, jež se na vysvětlenou podávají, nedovedou nás upokojiti. Jsou to: 1. materialisační theorie, 2. theorie zvláštní psychické síly, 3. theorie halucinační, 4. theorie čtvrté dimense, 5. theorie exteriorisační.

Mysticism ve formách, jež jsem uvedl, rozšířil se hlavně mezi lidmi méně vzdělanými. Pro duše inteligentní bývá mysticism očistou jejich víry. Začnou pochybovati o víře, o dogmatech náboženských, ale život záhrobní nedá jim pokoje. Přikloní se tedy k spiritismu neb theosofii a dají se tu jakž takž přesvědčiti o existenci duše. Brzy však poznají nesmyslnost mystických soustav a vracejí se s plným přesvědčením k staré své víře náboženské. Týž rozum, který z prvu vypuzoval z církve, vypudil je z tenat spiritismu a přivedl k náboženství. Mystická nálada zvroucnila jejich náboženský cit. Sociálně, jako protiváha hrubého materialismu, je tedy mysticism významný. Paralisoval v širších vrstvách neblahé účinky materialistického názoru světového, na něž jsme výše upozornili. Šíření se mysticismu dokazuje, že i širší vrstvy společnosti se přesvědčují, že materialistic-

kým egoismem k blahu nedojdem. Ačkoliv však sociologický význam mysticismu uznáváme, jako doktrinu filosofickou uznati jej nemůžeme.

Poznali jsme, že materialism a positivism, zastavující se u hranice, jež dělí skutečnost smyslnou od absolutní, nadsmyslně nedovedou upokojiti poznávací touhu člověka; poznali jsme, že na druhé straně mysticism, jenž chce proniknouti nadsmyslnu smysly, není nikterak bezpečnými fakty zaručen. Co tedy přirozenějšího, než že vyskytl se myšlenkový proud, který přijal za úkol svůj proniknouti rozumem ono Nadmyslnu, Neznámo, Transcendentno, který chce poznati, co kryje se za jevy? Nazval jsem proud ten ve své studii v loňském ročníku „Hlídky“ — novoidealism, a název ten, ač je jistě nejasný, podržím, ježto i proud ten je dosud nejasný. Tolik ovšem je jisto, že tím míním filosofický směr, jenž snaží se rozumově poznání toho, co nám nepodávají smysly, tedy o poznání nadsmyslna. Že volím název novoidealism, má příčinu v tom, že myšlenkový tento proud přijal sice dosti prvků z tradicionelního, metafysického idealismu, jenž uznává něco duchového, ideálního nad hmotou a vysvětluje jsoucnost hmotnou z ducha, — ale připojuje k nim mnoho prvků zcela nových, odlišných. Směr ten je dosud tak neujasněn, že naprosto není možno podati definici jeho neb aspoň přibližně přesnou charakteristiku. Je tu celá řada různých proudů a tendencí, shodují se jedině v tom, že odmítají positivism a mysticism a rozumově hledí proniknouti nadsmyslnu. A zajímavo je, že toto hnutí novoidealistické, vyvstalo současně na všech stranách: V Rusku V. S. Solovjev a N. Trubeckoj založili kvetoucí školu křesťanského idealismu na podkladech filosofie řecké, v Německu obnoveno studium Schopenhauera a řadu idealistů kol Euckena a Wundta rok co rok vzrůstá, v Americe James klesl proudu tomu cestu a podobně je tomu ve Francii, Itálii, Polsku i u nás. Vůbec proud ten šíří se čím dál tím mocněji, a počíná ovládati veškerou formu životní. Není tedy ukvapeno, napsal-li jsem v „Hlídkce“, že idealism bude asi filosofií našeho století.

Pokusil jsem se rozdělití novodobé hnutí idealistické na dva dosti jasně se lišící směry: Prvý značí úsilnou reakci proti všem formám moderního myšlení a návrat k minulosti; — druhý snaží assimilovati moderním formám, ale v prudkou opposici se staví proti positivismu. Rozlišení toto není ovšem zcela přesné, přechod ze směru jednoho v druhý je snadný a častý, ale rozlišení jest nutné. Zástupcem prvního směru je ruský filosof V. S. Solovjev a jeho pokračovatel Trubeckoj. Solovjev na základech antické filosofie vytvořil soustavu současné filosofie, ukázal v ní, jak odvěký rozvoj vědecké i filosofické myšlenky nutně vede k uznání pravd křesťanských. Ukázal společenskou stránku křesťanství, cíle křesťanské politiky, totiž svobodu a rovnost lidí. Uskutečnil tak nábožensky-filosofickou syntesu neobyčejné ceny, kde vše je ozářeno nebeským světlem, v září jehož není práce ani nízké ani malicherné, ale pouze pravá práce k blahu lidstva. Podobný obrat. Podobný návrat ke křesťanství, jež ovšem si dle své povahy změnil, značí i Tolstoj. On obrátil se k prostému lidu a poznal, že lid žil shodně se svou věrou a dosáhl toho, že byl kliden a spokojen se životem; bral jej, jak byl, namáhal se, trpěl a to vše bez reptání, s oddaností ve vůli vyšší. Vida to Tolstoj, přijal s nadšením víru lidu, víru křesťanskou a stal se jejím prorokem. Jemu křesťanský názor na svět, učení Kristovo pochopené ve své podstatě, jest ta jedině pravá filosofie a zároveň jádro všech náboženství. Bylo by jistě zajímavo podrobněji prozkoumati filosofii Tolstojovu, filosofii to číře slovanskou, ale práce by tím příliš vzrostla.

Směr druhý v základě svém staví, jak jsem již podotkl, na obnovém systému Schopenhauerově. Jeho kniha „die Welt als Wille und Vorstellung“ (1818) měla vlastně vyjíti teprve dnes. Dnešní lidstvo počíná ji čísti s porozuměním a zájmem. Schopenhauer učí tu, že svět je pouze představou naší, dílem našeho mozku. Prostor, čas a příčinnost rozkládají se jako trojnásobný závoj mezi námi a věcmi o sobě a zamezují, abychom patřili na pravou podstatu světa. Podstatou světa jest pak vůle, neboť i podstatou člověka je vůle. Ona jest to nejvnitřnější, to jádro každé věci; jeví se v každé slepě působící síle přírodní i v rozvážném jednání člověka. Síly jednotlivé překážejí si navzájem, jedno chtění překáží druhému a tak vzniká boj sil přírodních, jehož výsledek jest svět, jak se jeví smyslům. Člověk poznává svou nepatrnost v obrovském tom víru sil a odvrací se od života. Stane se asketou, potlačuje žádosti těla, volí dobrovolně panictví i chudobu, aby lákadla života neměla k němu přístupu. Ejhle toť pessimism Schopenhauerův, toť slova, jež otřásají naším svědomím, jež nutí nás, bychom přemýšleli, zda dnešní způsob života, kdy hledáme jen požitky a rozkoše, jest správný. Je to výstražný hlas, bychom nezapomínali na idealy pravé a ušlechtilé humanity, bychom vyrovnávali společenské tísnivé rozdíly, vědomím společné bídy. Pessimism ten není tedy koncem filosofie, nýbrž východiskem k dalšímu uvažování jak žítí, aby život za to stál. Vraťme se tedy do sebe; v nitru svém nalezneme klíč k záhadám světa, vždyť jen tam zjevuje se nám podstata v pravé podobě, tam poznáme, co a jak působí v naší vůli, co jest Bůh, svět, duše, nesmrtelnost i cíl všeho dění...

Jak již na počátku jsem pravil: nepřevládá dosud v dnešní době žádný myšlenkový proud, o žádném nemůžeme tvrditi, že by jediné pojímal mysl lidstva. To jediné můžeme říci, že v novoidealismu, proudu to dnes nejmnocnějším, vyhnaly se dva směry, jež snad budou brzo charakterisovati dobu přítomnou: návrat ku křesťanství a — pantheism stavící na Schopenhauerovi a budhismu. Jednotně tedy oživený cit náboženský.

DR. JOS. KACHNÍK.

O výchově aesthetické.

I.

Pozoroval jsem kdys dva hochy ve stáří čtyř let. Bylo po dešti. Rýhou ve dlažbě městské plynul pramének vody. Hoši jej zastavili a odvedli do malé prohlubinky ve dlažbě. Nasbírali bláta a kol do kola učinili ohraďu, náspu podobnou. Pěkně vše uhladili, na náspu pěšinku upravili, po té pak sesbíravše několik ratolístek z blízkého stromu spadlých, po obou stranách pěšinky je zastrčili. Celou svou myslí byli při práci a proto mne nepozorovali. Hned sedali na bobek, bláto hnětli a upravovali, hned zase trochu odstupovali a zářícím okem výtvar svůj zkoumali. Nemluvili mnoho, jsouce zcela do svého zaměstnání zahloubáni. Přistoupím konečně blíže a táži se, co to dělají? „Rybník“, zněla jejich jadrná odpověď, českým dětem obvyklá, při čemž jim oči zvláštním radostiplným leskem zajiskřily. „Rybník?“ — díím — „jak to?“ „Toto je voda“, vysvětluje jeden, „toto je hrázka“, vysvětluje druhý, a „toto jsou stromy u cestičky“, poučují oba, ukazující na zastrčené ratolístky. „Pěkně to děláte“ — pravím a odcházím.

Analysujme tento projev duše dětské! Viděli kdys hoši ti rybník? Neviděli. Byly to chudé děti městské, jež se daleko za hradby nedostaly. Ale viděly často za hradbami mlýnskou strouhu, náspem a pěšinkou, jakož i olšinami lemovanou, a slyšely vypravovati o rybníku, jenž prý jest té strouze podoběn, jenže jest okrouhlý. Náзор o strouze a jejím okolí poskytl hochům prvky, jež obrazotvornost spojujíc, omezujíc a doplňujíc, sloučila v představu rybníčku, jež se u příležitosti deštivého počasí hleděla na venek uplatnit. Otázka důležitosti zásadné jest, odkud vyšel popud k tomuto dětskému tvoření uměleckému? Obhájcové moderní zásady „umění pro umění“ (l'art pour l'art) praví, že z touhy po požitku uměleckém, jenž prý jest naprosto nezávislý na citu mravním. Tak soudí i moderní vychovatelé, jimž se jedná o nahrazení výchovy mravně-náboženské výchovou uměleckou (srovn. článek „Umění ve škole“ v „Učitel“ roč. 1902). Jest to správné?

Vraťme se k analýze! Byl požitek aesthetický v duších zmíněných dvou hochů dříve, než počali rybníček upravovati, či dostavil se teprve, až si jej ve dlažbě městské vytvořili? Není možno, aby hoši nebyli měli napřed představy rybníčku, jež jim fantazie vykouzlila, a jež vzbudila jejich zálibu, takže jali se s chutí zobrazovati zevně, co uvnitř již byli pojali. Nemohl přece pracovati bez plánu, jinak by ničeho ladného nebyli vytvořili. Měli tedy již dříve, než hráti si počali, duševní požitek aesthetický a nebylo by jim napadlo, zjednat si i požitek smyslový, z nazírání plynoucí, kdyby je nebyla popoháněla touha po zaměstnání, jemuž právě pohotovost bláta a dešťové vody dala směr. Touha po zaměstnání je však chtění, jež vychází z vůle a nese se za nějakým dobrem. Vidno, že nemohl býti požitek umělecký posledním cílem a hlavní pohnutkou, proč hoši rybníček umělecky upravovali, nýbrž dobro, jež jim z toho plynulo, že zbavili se dlouhé chvíle či nedostatku představ, po nichž duch mladistvý touží, a nedostatku pohybu, jehož tělo vyžaduje. Vůle pak představou pohotové látky k zaměstnání a libou představou rybníčku zlákána, uvedla v pohyb paměť, jež názor mlýnské strouhy s jednotlivostmi, jakož i představu kruhu z vypravování o rybníku uchovávala, dále fantazii vznítila, aby prvky při tvoření náležitě spojovala, zvětšovala a doplňovala, působila pak na smysl zrakový, aby spolupůsobil při vyhledávání potřebné látky ke stavbě a aby vnímáním tvarů povstala reakce, již by se jednak pohyb přenášel na motorické nervstvo rukou a nohou, jednak i sesiloval vnitřní smyslový dojem souměrnosti a souladnosti a tím i záliba aesthetická. Jest patrné, že účelem a prvou pohnutkou uměleckého tvoření dětského jest snaha uplatnit síly či mohutnosti duševní a tělesné a vykonati tak něco, co nejen zbavuje nepříjemného pocitu, jenž z dlouhé chvíle plyne, ale co těší se úchvale jiných a jakýs takýs užitek přináší. Hoši, o nichž jest řeč, prohlíželi si navzájem práci vykonanou, opravovali jeden druhého a opět pohledy spokojenými navzájem se odměňovali. Když jsem je oslovil, bylo jim z očí a celé tváře viděti, že čekají, co tomu řeknu. Proto tak jadrně vše mi vysvětlovali. Podrobovali se tedy ve svém tvoření úsudku jeden druhého a podrobili dílo své úsudku mému, ba s větším ještě nadšením byli by tak učinili, kdyby byli přišli otcové jejich. Což to ale jest, leč podrobovati tvoření své autoritě a jednat tak, aby to bylo v souhlase s vůlí a rozmyslem někoho vyššího? To však nazýváme mravním, neboť se tak utváří vůle k jednání, jež jest shodno s všeobecným řádem společenským, v přirozenosti lidské založeným, tedy od Toho daným, jenž Tvůrcem přirozenosti lidské jest.

Pozorná a nepředpojatá analýze uměleckých, bezděčných výtvarů dítek vede k pravdě, že všeliké konání lidské, tedy i tvoření umělecké, přirozeným účelem míti musí mravní člověka zušlechťení. Někdo může proto výchova aesthetická sama sobě býti účelem, nýbrž může a musí sloužiti výchově mravní,

či musí tvořiti část výchovy ethické. Jak ale zřejmo z uvedeného příkladu ze zkušenosti a jak by mnohými jinými, analýsi podrobenými příklady z oboru dětského tvoření uměleckého prokázáno býti mohlo, podrobuje dítě ocenění svých výtvorů autoritě. Pohaňte mu domeček, jež si vystavělo, a hned jej rozmetá, a je po všelikém požitku aesthetickém. Na autoritě však zakládá se jen výchova nábožensko-ethická. Proto jest jediné tato výchova přirozenou a dítěti přiměřenou.

Toho však i v národě českém mnozí uznati nechtějí. Řídí se tu ideami z ciziny přinesenými. Dle Comtea „vyplní prý aesthetické vychování jednou velikou mezeru, která vznikne, až obřady náboženské zajdou.“ Mrštík v „Lumíru“ 1905 č. 1. a Arn. Blaha ve „Květech“ r. 1904 přímo tvrdí, „že umění nahraditi má náboženství.“

Ve výchově směr tento u nás tkví v aesthetickém názoru Herbartově, jež do výchovy uvedli Lindner, Durdík, Klika a jiní spisovatelé paedagogičtí. Herbart podřídil ethiku aesthetice. Aesthetický soud rozhoduje dle něho o mravní ceně a charakteru člověka. Podřídí-li se totiž chtění aesthetickému soudu, jest tu prý svoboda mravní; síla vzrušení jednotlivých představ, toť dokonalost; chtění druhé osoby do vlastního chtění pojato a k němu v poměr uvedeno, toť blahovůle; souhlas několika vůlí, jakožto pravidlo, aby se sporu zabránilo, toť právo; a konečně odplata není prý leč zpětné vrácení se stejného kvantum blaha neb ublížení od přijimatele ku vykonavateli. Tyto ideje, plynoucí ze soudu aesthetického, tvoří základ ethiky Herbartovy. Jelikož však soud aesthetický dle Herbartova jen na vzájemných poměrech zevnějších spočívá, jest ethika Herbartova naprosto formalistická, nepřihlízejíc nijak k obsahu představ. Aesthetický soud musí totiž dle něho o něčem souditi. I jest prý to, co si představujeme, oddělití od soudu aesthetického, a musí prý to býti lhostejným, aby k tomu přistoupení mohlo, co se v soudu aesthetickém jeví jakožto záliba neb nelibost. Slovem látka (obsah) představ, tedy i skutků, jež z představ vznikají, jest prý lhostejnou, jen forma podrobena jest aesthetickému posuzování, takže dle Herbartova vkus není, leč představování si poměrů, jež vznikají porovnáváním mnohých prvků. Proto napomíná Herbart, aby se při výchově aesthetické „nevyměřovalo, nevysvětlovalo, nedovozovalo, aby se nepromlouvalo o dilech umění, aniž se druhy jeho rozeznávaly, nýbrž aesthetika má nás prý uvéstí, abychom si uvědomili specifickou zálibu aneb specifickou nelibost, jež jest vlastní každému jednotlivému poměru¹⁾.“ Jinak řečeno, dítě budiž při výchově aesthetické ponecháno samo sobě. Nikdo se ho netaž, co kreslí, co staví a jak to činí, nikdo nevyzvídej, co čte a nač nazírá, jen když vše to má lepou formu, dostaví se specifická záliba sama a vyvine se vkus, jenž dítě mravně zušlechťí, neboť „vkus mravní není, jako vkus vůbec, různým od vkusu poetického, hudebního a plastického²⁾“, při tom pak vyvine se i charakter dítěte, neboť nelibost, která snad vznikne, omezí vůli, a „pravé charaktery se lehce samy omezují, poněvadž jest jim vkus panující silou a proto v nich ani pocit povstati nemůže, že by byly omezovány.“ Hle, výchova bez authority! Nepoučuj, nerozkazuj, nevysvětluj, co je dobré, co je zlé, co krásné, co ošklivé! Ponechej dítě samo sobě, ať nazírá na dílo umělecké a vše ostatní samo se vykoná. „První účín každého uměleckého díla“ — praví se ve článku „Umění ve škole“ („Učitel“, 1902, č. 5. str. 99.) — „jest umělecký požitek.“ Toho musí všude tedy i ve škole dosaženo býti především. Mocností

¹⁾ Herbart, Vom sittlichen Geschmack. Allg. praktische Philosophie, vydal Hartenstein v Lipsku r. 1851, str. 11. a násl.

²⁾ l. c. str. 23.

uměleckého požitku jest také dána mocnost působení umění na vnitro chovancovo. Běží-li nám tedy o aesthetické a ethické působení umění ve škole, běží nám o dokonalý umělecký požitek. Všechno ostatní vykoná umění samo. Podobně i Klika ve článku: „O pěstování vkusu, příspěvek k výchově kraso-umné ve školách obecných a měšťanských“ v „Hynkově ročníci 1902—1903;“ ba herbartovští vychovatelé naši aesthetický vkus za jediný prostředek výchovy mravní vůbec prohlašují: „Není jiného prostředku“ — praví se v „Knize moudrosti“ od Dra. Nováka a K. Vorovky str. 140 — „učiniti smyslného člověka rozumným a dobrým, než učiniti jej prv aesthetickým, jen z aesthetického stavu vyvinuje se stav morální.“ (Příště dále.)

FRANTIŠEK PELAN.

Sexuelní paedagogika.

O jak krásné jest čistotné plémě v stkvělosti! Nesmrtelná zajisté jest památka jeho; neboť u Boha známo jest i u lidí. Když přítomno jest, následují ho; když se vzdálí, žádají ho a na věky korunováno slaví vítězství. Těmito slovy vyjadřuje Písmo sv. krásně vznešenost nevinnosti a čistoty. Nevinnost jest největší okrasou člověka a proto všude vynucuje si zaslouženou úctu. Každý národ pohanský měl svoji bohyni čistoty; Říman v době mravního úpadku ctil čisté Vestálky, v dnešní době i zhýralý člověk chová jistou úctu k nevinnosti. Zvlášť pohled na nevinné dítě budí v nás vzpomínku na ztracený ráj a touhu po něm.

Nevinnost není však jen okrasou, ale i základem štěstí a opravdové spokojenosti jak u dítěte tak u člověka dospělého. Prospívá tělesnému zdravému vývoji, vede síly duševní k vyššímu vývoji a učí pravému pochopení života. Mravnost pohlavní jest podstatou veškeré mravnosti. Proto výchova k mravní čistotě jest korunou všeho vychování, a učiniti nevinnost základním rysem v povaze dítěte, jest důležitým úkolem vychovatelství. Co jest člověk s kulturou sebe vyvinutější, s rozumem bystrým, schopností uměleckou, když jest otrokem nízkých pudů a vášní? Nic jiného, než na pohled krásné, uvnitř však červivé ovoce.

Jest však nepopíratelno, že nevinnost za našich dob stále víc a více jest ohrožována, často přímo soustavně ničena. Zdá se, jako by vzduch dnešní doby naplněn byl baccily smyslnosti a tento vzduch vdechuje dítě denně a v každé chvílce již od mladosti. Mnohdy bývá vina toho u samých rodičů, jindy u služebných, chův, jimž dítě bývá svěřeno; ovzduší to šíří společnost malých přátel, kteří bývají prvními učiteli ve věcech sexuelních dítěti do rozumu přicházejícímu; šíří se různé knihy, počínaje od malých dvojsmyslných básniček až k velkým románům, obrázky na malých krabičkách, obrazy ve výkladních skříních, až umělecké obrazy v malířských galeriích. Noviny, vypisující s podrobností různé choulostivé záležitosti, jež mládeži tak lehko jsou přístupny. Ano i vzdělání samo, jež navádí ku zkoumání nehlubších příčin všech věcí, podporuje bezděky toto ovzduší. A tento časový proud vniká do duše lidské již od mladosti se všech stran způsobem často tak hrubým a cynickým, jakého jedině špatnost jest schopna.

Zhoubné příčiny mají též zhoubné následky. Tisíce neuzdravitelných nemocí pohlavních, jichž následky dle lékařských autorit odnášejí děti ještě v druhém a třetím pokolení. Zločiny odtud pocházející, sebevraždy a vraždy dospělých i malých. Tajné hříchy onanie, ničící tělo a otravující duši mládeže již v 10. roku. Různé nemoci duševní; poněvadž nervy jsou nástroje duše, proto ničení sil tělesných ničí i síly duševní; má za následek sešlábení rozumnosti, slabost vůle, tupost a netečnost ke všemu dobrému a vznešenému. Tak nastává duševní úpadek společnosti, pozvolná duševní sebevražda v nejlepších letech života.

Jest tedy nutno, by proti tomuto zlu naší doby hledaly se ochranné prostředky. Čím intenzivněji vzmáhá se choroba, tím horlivěji musí se hledati lék proti ní. Proto upřímní paedagogové a spisovatelé, lékaři, učitelé a kněží, mužové i ženy, chápají se horlivěji práce, by našli nové cesty, jak zlu čeliti. Že i četné ženy zasahují rázně do této akce, jest snadno vysvětlitelno. Vzrůstající smyslností trpí hlavně úcta ženy, žena jest jí snižována na pouhý předmět vášně a smyslných požitků a tak vrací se do společnosti starý, pohanský názor o ženě. Proto také ženy spisovatelky jsou v tomto boji proti panující smyslnosti radikálnější, vytrvalejší a mnohdy až do nespravedlnosti bezohledné.

Každý rozumný člověk musí souhlasiti se zásadou, že zvětšené nebezpečí vyžaduje i ostřejšího způsobu boje. Naší době nestačí jen prostředky praeventivní, jakých dosud v sexuelní paedagogice výhradně téměř se používalo. K starým a osvědčeným musejí přistoupiti nové, přímé, které aspoň pravděpodobně ve své době slibují býti účinnými. Za takový prostředek udávají dnesní paedagogičtí spisovatelé skoro souhlasně poučení mládeže o věcech pohlavního života se týkajících, třeba o obsahu poučení, o době, kdy se má dítě poučovati, o osobách, které je mají udíleti, panovala největší různost mínění. Jsou směry výstřední s nejradiálnějšími výstřelky, směry mírné a směry, jež možno dobře nazvati hyperkonservativní. Jsou směry, stojící na základě náboženském a směry na základě protináboženském, resp. protikřesťanském. Směry, žádající důkladnější poučení pro hochy, a směry dovolávající se hlubšího poučení pro dívky. Jest to věc nová a proto ta různost v mínění.

Zvláště v posledním dvacítiletí horlivě pracuje se v otázce sexuelní výchovy mládeže, třeba dosud více jen theoreticky. Prvenství patří spisovatelům anglickým a americkým, v druhé řadě pak francouzským, švýcarským, ruským a německým. Ve jmenovaných zemích založeny k řešení a realisování otázky té mnohé spolky (více ženské než mužské), pořádají se paedagogické sjezdy, na nichž uznává se potřeba poučení a podávají se petice vládám, by o poučení v tomto směru se staraly. — U nás omezoval se tento směr dosud pouze na překlady děl cizích neb na krátké obsahy z těchto děl, které podávány v různých odborných časopisech. Menší články počínají se však stále více objevovati, otázka o poučení nabývá stále větších sympatií, a jest jisto, že i u nás rozpráde se brzy tato otázka i v širší veřejnosti.

Toto pojednání má podati v té záležitosti některé myšlenky. Není to zajisté teprv vyvolávání nějakého nového směru; směr tento již tu jest, jednou bude zabývati i širší veřejnost a proto bylo by nemoudrým, chtítí zavíratí před ním oči i uši, když hlásí se buď o právo aneb aspoň o slovo. Nemoudrým by bylo tak důležité věci pohrdavě odbývati — a pak jednou musiti smířiti se s novou a již hotovou skutečností. Nejsou též v pojed-

nání tomto náhledy snad osobní, nýbrž náhledy odborných mnohdy autorit, jež snad pohnou k uvažování. Účelem pak jest pracovati s dobrou vůlí na mravním povznesení mládeže. (Pokračování.)

FRANTIŠEK VŠEČKA.

Tělesné úrazy dětí.

Vychovateli jak světskému tak duchovnímu jest pečovati nejen o duševní blaho a prospěch dítěte, nýbrž také o tělesný. Proto bude nejen upozorňovati na to, co škodí duši, nýbrž i na to, co škodí tělu. Při tom učiní jistě nejlépe, užije-li příkladů ze skutečnosti vzatých. Hojnost jich podávají noviny.

Snaha, bych měl v zásobě hojnost příkladů ku V. přikázání božímu*), při němž zvláště upozorňuji, jak si má člověk vážiti zdraví a chrániti se každého úrazu, který bývá často neopatrností zaviněn, vedla mne k tomu, že jsem si po celý rok 1906 vystřihoval z novin zprávy o úrazech, jež utrpěly dívky neútlejšího věku až po 14. rok svůj. Použil jsem k tomu brněnského „Hlasu“ a pražské „Nár. Politiky“, která jest podobnými zprávami bohata. Nadto jsem si poznamenal některé případy ze zkušenosti, které jsem během roku nabyl a kterých jsem v novinách nenalezl. Zaznamenával jsem pouze případy ty, které se udály v naší říši. Jsem přesvědčen, že ještě mnohý případ ušel mojí pozornosti, neboť nelze četbě novin vždy věnovati stejně mnoho času.

Výsledkem této činnosti jest značná kupa výstřižků, která věru svoji velikostí překvapuje. Roztřídil jsem je dle druhu úrazu a učinil si přehledný seznam, jehož hodlám ve škole příležitostně použiti.

Ježto mne ona práce zajímala, doufám, že i jiné snad bude zajímati a proto předkládám seznam ten čtenářům tohoto listu.

Způsob úrazu	Dítko zachráněno	Dítko zemřelo	Dohromady	Poznámka o některých úrazech
Tonutím	23	45	68	V době klouzání 29 případů, „ koupání 31 „ některé utonuly v nádržkách na dvoře, 1 v sudě.
Ohněm	12	26	38	Hlavně hrou sirkami; 2 dívky se popálily na horké plotně, 1 shořelo u svatojanského ohně, 1 od cellul. líhobínku, 1 v hlídačské boudě.
Střelnou zbraní	15	15	30	Hlavně neopatrné zacházení střelnou zbraní; čtyři případy usmrcení se staly na honě.

*) Učiteli světskému se naskytne vhodná příležitost, když má mluviti o první pomoci při neštěstích.

Způsob úrazu	Dítka zachráněno	Dítka zemřelo	Dohromady	Poznámka o některých úrazech
Přejetím	18	10	28	Povozem přejeto 11; elektr. drahou 10; vlakem čtyři — jeden hoch hodil po vlaku provázek omotaným kolem ruky. Byl stržen pod vlak a rozmačkán. Bicyklem 2; automobilem 1.
Pádem	15	4	19	Hoch jeden přišel o život, spadnuv na schody se zábradlí, po němž se klouzal.
Udušením	5	13	18	5 plynem, 4 kouřem, jeden pádem do peří, 3 pokrmy. Ostatní při ohni.
Bodnutím	13	2	15	Jeden se nabodnul na řeznický hák; několik si vrazilo do oka nůž, jímž přeřezávali tkaničku na střevíci. Jedno úmrtí následkem bodnutí pérem a jedna babička propíchlá v noučeti, které chovala, spánek jehlicí zapíchnutou v kabátě.
Kousnutím	10	3	13	9 vzteklým psem, 1 usmrceno vepřem, 1 zmijí.
Při hře	6	6	12	1 zabito vraty, na nichž se houpalo a která se vyvrátila, 4 zasypány v pískovně, 1 uhozeno kamenem.

Způsob úrazu	Dítě zachráněno	Dítě zemřelo	Dohromady	Poznámka o některých úrazech
Zvláštním způsobem	4	8	12	Úrazy, které neskončily smrtí: Prst utržen provázkem kolem něho otočeným; poranění při štípání dříví; 2 při mlácení. Smrtelné úrazy: Zánět plic po dětské taneční zábavě; balvanem rozmačkáno; sřícenou zdí; zabito květináčem spadlým na hlavu se stola; léčením u neodborníka; padlo do vápna; školáček jdoucí po prvé do školy zabloudil a zahynul.
Usmrcení rodiči	—	11	11	Obyčejně v šílenství; jedno utýráno.
Otrávením	2	8	10	1 požil jedu pro myši v těstě; 1 z mlsnosti nějakého jedu; 1 semenem durmanu; 3 sem. čilimníku; 2 houbami; 2 jinými bylinami.
Opařením	1	7	8	
Sebevraždou	1	6	7	13letý pro nešť. lásku (!); jiní pro vysvědčení; 1 by se nemusil učit; 1 pro příliš veliké učení na měšť. škole (!)
Výbuchem	2	5	7	6 výbuchem lihu; 1 benzínu.
Bleskem	—	6	6	
Úkladnou vraždou	1	4	5	Známý případ z Vítkovic z národního záští.
Koňmi	3	2	5	
Ztýráním	1	—	1	Důstojníkem (!)

Množství úrazů vzbudí u dítek zprávu tu slyšících úžas, snad i hrůzu a rozmanitost neštěstí je povzbudí, by si při všem jednání zvykaly opatrnosti a by bedlivě také opatrovaly menší dítky, které jejich péči velmi často bývají svěřeny.

Při tom možno se s pochvalou zmíniti, jak mnohé dítky zachovaly chladnou mysl a rozvahu při náhlých nehodách a dovedly tak i velkým neštěstím zabrániti. Na př. :

V Satalicích v sev. Čechách odvrátila děvčata neštěstí od osobního vlaku. Uzřela státi na trati mezi zavřenými závory nikým nestřežený povoz. Utíkala rychle po železničním náspu vlaku vstříc a máváním šátky a křikem přiměla strojvedoucího, že zastavil.

Jiný příklad :

Manželka dělníka Schwarze v Mimoni v Čechách prala v potoce a spadla následkem mdloby do vody. 11letý její syn ji zachytil za šaty a držel tak dlouho, dokud nepřišli dospělí lidé a nevytáhli tonoucí.

J. Š.

Kritika „Početnice“.

Plutarch zmiňuje se o Alexandrově oři Bucefalovi soudí takto: „Admonet nos equus ille, multa bene nata ingenia perire vitio instituentium, qui equos vertunt in asinos, quia erectis et liberis imperare nesciunt“. Slova jeho možno pronést jakožto kritiku nynějších školních method. Jak dalece platí methodám fibulí a slabikářů, o tom bylo již v t. l. obšírněji referováno. Přítomnou kritikou hodláme posvítit na metody počtů v našich obecných školách.

Již častěji dočetli jsme se v denních listech a v jiných časopisech (Čech, Naše Lišty, Křesťanská Škola, Učitelská Beseda, různé listy socialistické), kterak mnozí rodičové projevují nespokojenost a nevoli nad tím, že dítky jejich vychodivše obecnou školu nedovedou ani správně řešiti v obecném životě se vyskytující úkoly početní. Vina bývá svalována vesměs na učitele; zda právem nebo neprávem, ponecháváme rozhodnutí kompetentních našincův, jimžto mimo četné jiné okolnosti stojí v cestě zastaralá „Početnice“ jako balvan, přes nějž nebývá vždy radno skočiti.

Balvanem tímto usilovali pohnouti různí myslitelé tu s menším, tam s větším úspěchem za různě příznivých poměrův a okolností. Povšimnutí zasluhují myšlenky J. Suchardy v „Učitelské Besedě“, Jos. Vlka „Speciální methodika“ (dílo velmi praktické a důkladné), J. Kozáka a J. Ročka „První Početnice“, J. Mayera „Veranschaulichung sämtlicher Rechenoperationen“ a zvláště rozličné methodiky a učebnice francouzské, o nichžto během pojednání častěji učiníme zmínku. Všichni tito a jiní četní myslitelé z řad kompetentních našincův souhlasí v tom, že nynější metody početní, jak je nalézáme v učebnicích, nestojí na výši pokroku doby a věd didakticko-methodické a paedopsychologické, jež dnes ignorovati naprosto nelze.

Jinde různými pokusy unaveni, zdá se, že někteří našinci složili ruce v klín, nemajíce naděje na lepší budoucnost; ti praví zcela vážně tvrdíce a dokazující, že ve školách starých, kde nebylo zvláštních početnic, dítky

naučily se daleko více nežli ve školách moderních podle vládnoucích method. Dokladem mohli bychom uvésti vážné časopisy na př. Čecha, Vlast a mn. j. Hlasy tyto třeba jest vážně vyslechnouti a přemýšletí o způsobu dřívějšího vyučování; možná, že kryje se v něm několik zrněk zlatých.

Auktor těchto řádků jsa přesvědčen o tom, že kořeny didakticko-methodického zla nynějšího u nás rozvětveny jsou hlavně v I. a II. tř. elementární, vzdav se nároků na výhodnější postavení, věnoval se po řadu let výhradně I. a potom II. tř. elementární, aby prozkoumaj je přičinil se o vymýcení vad, jež staví se učitelí v cestu ve směru metody počtů podobně jak překážky ve směru skriptologie, na něž bylo v t. l. důtklivě poukázáno.

Jako metoda skriptologie ve fibulích a slabikářích podobá se v jistém smyslu rozumu známých filosofů germánských, kteřížto, aby volně mohli mysliti, povrhli zákony logiky a nad ně se povznesše, jali se budovati zcela po svém vkusu a podle vlastní jim nálady obsáhlé systémy své vědy: tak metoda počtů v našich školách zabíhá v opačný extrém podobajíc se rozumu flegmatika, jenž upřev zrak svůj v jakýsi bod s pečlivostí vyhledaný a podle některých pravidel logiky jaksi stanovený, obává se prohlédnouti kolem sebe, aby nevida nebyl nucen stanoviska svého opustiti a poměrům novým se přizpůsobiti.

Kritisujice vady početních method nemáme účelem vrhati pohanu na vše staré, aniž máme v úmyslu zlehčovati osobnosti o školství zasloužilé, aniž hodláme vysloviti jakýsi kategorický imperativ, nýbrž snahou naší jest, pokud síly stačí, odhaliti a ozářiti obor tajů školské methodiky, předvésti řady myšlenek, aby každý, kdo povolán a kompetentně do věci zasvěcen jest, mohl stav nynější školské metody správně oceniti a pokud možno, spolupůsobiti, aby naše metody vytríbeny a pokroku nejnovější doby přizpůsobeny, byly na vědecký postaveny základ.

Není pochyby o tom, že dosavadní metody mají vedle stinných a nedokonalých stránek též stránky dobré: jsou to po přednosti následující:

1. Tečkami, čárkami, čtverečky, hvězdičkami, jablíčky, veverkami, vojákky atd. podány dobrým a zajímavým způsobem pojmy jednotlivých čísel a početních operací,

2. Důležité zásady J. A. Komenského „Didaktiky analytické“ provedeny tu důsledně, na př. LXIII. „Vždycky od snadnějšího počínej a k nejněsnějšímu pokračuj.“ LXXVI. „Ku všemu vzdálenému stupňů vyhledávej.“ CXXXVII. „Cvičení počínej nejmenším . . . , částmi, nikoli soubojem“ CLXII. „Vždy posloupně, nikdy skokem“ atd.

3. Užitím method synkritické a alternativní pojištěn úspěch vyučování, kterýž by ovšem byl větší a trvalejší, kdyby ve způsobu užití dotyčných výborných method nebyla stala se osudná chyba, ježto však na prvý pohled zůstává utajena zraku sebe bystřejšímu.

Tyto byl důvody, jež pohnuly zpytatele, že přejav I. třídu elementární přijal i metodu počtů, jak stanovena jest v předepsané „Početnici“ pro I. třídu a s veškerou péčí, s veškerým didaktickým uměním jal se pracovati, aby do konce roku celá kniha probrána. K tomu cíli neustále směřuje opatřil si vedle počítadla ruského i knoflíkové počítadlo Vlčovo, krychlové počítadlo téhož auktora, později zřídil si ještě jiné počítadlo, kdež dítky plny zájmu počítaly různé vojákky, slepičky a kohoutky, veverky a ježky, kozičky, ovčíčky a kravičky atd.

Tež 20 špaliků nařezáno a na jediný drát navléknuto, úkoly v „Početnici“ obsažené byly po pořádku co nejsvědomitěji s veškerým didaktickým umem řešeny, vše co nejsvědomitěji a nejpečlivěji zařízeno, jen aby učivo v „Početnici“ obsažené bylo náležitě probráno. — Koncem roku přišlo na řadu číslo 17, jež ovšem nemohlo již důkladně býti probráno. Žáci nadaní řešili úkoly správně, bylo znáti, že probrané učivo ovládají velmi dobře; těchto žáků bylo 20⁰/₀; žáci prostředně nadaní namnoze pokulhávali a dlouho se rozmýšleli nežli odpověděli na př. na otázky: „Kolik jest 13 — 8?“ „Kolik jest $\frac{1}{6}$ ze 12?“ „Kolikrát jsou 3 v 15?“ Někdy odpověděli správně, jindy nesprávně, opět jindy vůbec neodpověděli. Žáci slabí (20⁰/₀) věděli toho ovšem ještě méně; na vysvědčení udělen jim pardon a byli (až jen na několik málo) propuštěni do II. třídy. Byl tedy výsledek veškeré práce a námahy neslavný a zpytatele neuspokojil ani v nejmenším.

Hned přistím rokem zvolena jiná cesta, nové metody vypracovány, „Početnice“ nebyla více v I. třídě trpěna; počátek učiněn podle „Speciální methodiky“ J. Vlka na základě jeho krychlového počítadla; obor prvé desítky probrán v I. měsíci; obor druhé desítky probrán během asi 5 týdnů následujících, načež přikročeno k rozšíření oboru do 100 a počítáno na základě Vlkova knoflíkového počítadla až do konce roku. Výsledek byl překvapující. Aby nebyl snad přehlédnut a uveden později v pochybnost, zpytatel pozval si do třídy p. Jos. Vlka, jenž nemohl zdržeti se obdivu. Zpytatel obávaje se, že by jeden svědek málo vydal a jelikož čas pokročil a c. k. školní inspektor se nedostavoval, odhodlal se zvláště ho pozvati. Žádosti jeho vyhověno; vždyť již pouhá zvědavost mohla ledakoho pohnouti, aby šel poslechnouti, kterák žáčkové I. třídy elementární perfektně znají malou násobilku, dělení a měření, sečítání i odečítání až radost. Výsledek byl tedy nad očekávání výborný, se stran kompetentních uznán a potvrzen. Leč vše to zpytateli dosud nestačilo; chtěl víceletou praxí úspěch nezvratně dokázati a na stanovisko jistoty naprosté povznést, což se mu během let následujících povedlo úplně.

Roku 1904 chtěla tomu náhoda, že zpytatel o prázdninách musel do Vídně, kdež sešel se s francouzským učitelem, který po více let působil v I. tř. elementární. Řeč obrácena ihned na různé metody počtů. Jakou satisfakcí za námahy bylo zpytateli, jenž slyšel z úst francouzského praktika, že v I. tř. (cours préparatoire) učí se žáčkové do 1000, ano do 10.000 i výše počítati. Ihned objednány francouzské učebnice a methodiky. Čas do konce prázdnin věnován studiu učebnic a methodik francouzských*), v nichžto zpytatel našel potvrzení svých názorů o metodě počtů. Naúnavnou další práci postoupil na stanovisko, z něhož dovoluje si dosavadním početnicím našim, jichžto se ovšem užívá i v četných jiných zemích, vytknouti tyto závažné vady:

1. Nedostatečná koncentrace, rozháranost a roztříštěnost učiva.
2. Nesprávné užití metody synkritické.

*) „Enseignement primaire élémentaire.“ „Conduite à l'usage des Écoles chrétiennes.“ „Directoire pédagogique à l'usage des Écoles (Paris). „Collection d'ouvrages classiques rédigés en cours gradués conformément aux programmes officiels.“ „Petite arithmétique“ ou les quatre règles suivie du „Petit système métrique“ (Paris). „Exercices de calcul“ sur les quatre opérations fondamentales de l'arithmétique“ (Paris). „Manuel des commençants pour le cours élémentaire“ (Paris). „Petit questionnaire“ a j. v.

3. Nesprávné užití metody alternativní.
4. Úzkostlivá omezenost.
5. Nešetření předních zásad paedopsychologie.
6. Zmatenost a nešetření paedopsychické multiplikace představ.
7. Pedantismus.
8. Nešetření mnohých na výsost důležitých zásad v J. A. Komenského „Didaktice analytické“ uvedených.
9. Některé jiné vady.

V následující stati hodlá auktor těchto řádků pojednati o každé vadě zvláště. (Příště dále.)

J. Š.

Kritika method deskriptivy.

*S*apientia ludit in Orbe terrarum: deliciaeque illius sunt filiis hominum“ (Příslaví 8. 31.) J. A. Komenský uvedl krásná tato slova jakožto motto k velezajímavému a na výsost důležitému dílu svému „Januae linguarum praxeos scenicae pars IV.¹⁾“ Moudrost hraje si na oboru země, plesá v duši mládeže, jež správně podle výtečných zásad geniálního reformátora školství jest vyučována.

„Longum et difficile est iter per Praecepta, breve et efficax per Exempla²⁾.“ Senekova slova klade tu J. A. Komenský moudrému Apolloniovovi v ústa. Plinius vyslovuje přání, aby i na vyšších školách touto methodou bylo vyučováno. Plato jest s ní velmi spokojen, dotvrzuje, že jest dobrá, jednoduchá a lákava ve způsobu hry; neodstrašuje žáků, nýbrž vábí je.

„Omnia sponte fluant, absit violentia rebus³⁾!“ Tak napsáno by mělo býti nad branami všech škol. Plato přeje si, aby methoda tato, jež jeví se jako laskavé duchů vedení, byla zdokonalována a rozšiřována do všech škol. Eratosthenes nade vše chválí názornost, jež předvádějíc jasné představy zásobuje pamět a bystří rozum. V tom souhlasí i král Ptolomaeus s celou radou.

„Dvou set padesáti roků bylo třeba, nežli jsme dostihli stanoviska J. A. Komenského“ praví R. H. Quick⁴⁾. A my pravíme, že pp. deskriptivogeometrové ho nedostihli u nás ještě ani podnes. Znalec didaktické methodiky žasne, prohlédne-li učebné naše resp. německé knihy tohoto oboru. Výtka naše vyzní tu jako obžaloba nevšimavosti a snad se nad ní někdo i pozastaví; leč se nás nikterak netkne; neboť nemožno o věci této mluviti příznivě.

¹⁾ Cf. „Opera didaca omnia pars III.“ pag. 906.—931.

²⁾ Ibidem. Scena II. A. III.

³⁾ Ibidem. Scena V. A. IV.

⁴⁾ „Vychovatelští reformátoři“, p. 120.

„Amicus N., amica veritas, utrisque amicis existentibus sanctum est, prae honorare veritatem¹⁾.“

Není ani zdaleka úmyslem naším zlehčovati vážnost slovutných mužů, aniž koho kritikou osobně napadnouti; nám se jedná výhradně o věc.

Uznávající učenost a svědomitost učitelstva českého na školách středních, poukážeme pouze na nedopatření, jež ovšem velmi citelně se jeví ve školství našem, čehož mnohé a pádné důkazy můžeme podati; zasluhuje tudíž upozornění naše objektivní vážného povšimnutí.

Neřídíce se názory pessimistů vidíme a uznáváme mnohé dobré stránky v našich knihách deskriptivních; jsou to na př:

1. přesné a důsledné provedení systematického pořádku,
2. snaha naváděti studující k samostatnosti,
3. v celé práci jeví se důmysl a veliká svědomitost, jež zasluhují plného uznání,

4. výklady a pravidla doprovázeny jsou četnými příklady. Po uvážení význačných předností pomyslí si snad čtenář: „K čemu tedy kritika, vždyť je věc dobrá; leč chyba lávky! Tak by mohl mluvit pouze, kdo předmětu toho buď vůbec důkladně nestudoval, nebo kdo neslyšel stížnosti velkého počtu i výtečných žáků, ježto odnášejí se vždy na deskriptivu, již bychom z toho důvodu mohli právem nazvati „předmětem obávaným.“ Toť asi příčinou, že na školách měšťanských nepřichází ku platnosti až na skrovné snad výjimky, kdežto ve francouzských školách přednáší se žákům obecných škol („cours supérieur“) 11—13letým formální projekce i s bočními nárysy²⁾. Přednáší se hravě, nejvýše zajímavě, názorně s důkladným porozuměním tak, že předmět stává se zdrojem gaudia pro všechny i nejslabší žáky. Uvážíme-li důležitost tohoto předmětu pro život, ozřejmí nám veliké vady našich methodik nad slunce jasněji.

Dnes každému myslícímu jasno jest, že daleko důležitějším předmětem nad kreslení podle přírody jest kreslení deskriptivní, jež u nás omezeno jest dosud na vyšší reálky a na školy, jež ohromné většině průmyslníků zůstávají nepřístupny. Stav tento jest v době nynějšího pokroku úplně a naprosto neudržitelný i nemůže a nesmí již dlouho u nás trvati. O čem mluví se namnoze a píše se z pravidla, abychom užili vhodného výrazu, mysteriosně, to musí předloženo býti žactvu národních škol na denní světlo a bohdá nadejde brzy doba, kdy stavu nynějšímu zasmějeme se, jakož činí dnes někteří pánové vzpomínající „temného“ středověku.

Vinu neudržitelného stavu tohoto svalujeme úplně na nedostatečné metody, jimiž se nauka deskriptivní podává v učebnicích, jež zdají se hlavně proto býti napsány, aby budily respekt v širých vrstvách intelligence jež nenabyla vzdělání svého na reálkách.

Ba, ještě více. Jsou také pp. professorové, kteří hledí svým mysteriosně abstraktním přednášením nauky deskriptivní budití údiv a úžas, strach a

¹⁾ Hus, *Adversus scripta Stephani Páleč, doctoris.*

²⁾ Cf. „Directoire pédagogique à l'usage des Écoles. (Paris.) pag. 192. Škola obecná dělí se ve Francii ve čtyři t. zv. kursy:

I. cours préparatoire (naše I. tř.) dívky od 6 do 7. r.

II. cours élémentaire dívky od 7. do 9. r.

III. cours moyen dívky od 9. do 11. r.

IV. cours supérieur dívky od 11. do 13. r.

bázeň svých posluchačů. — Toť jsou příčiny, pro něž nepronikla zajímavá a nejvýše praktická nauka deskriptivní do našich škol. Zavádí se sice v době moderní do obec. škol kreslení podle přírody, mnohem těžší a daleko méně praktické nežli jest deskriptiva nebo partie z axonometrie, kteréžto podány názorně jeví se jakožto nejlehčí, nejsnazší předměty učebné vůbec. Leč tímto zabočujeme do rámce jiného thematicu, o němž hodláme pojednati ve zvláštní „Kritice method kreslení.“ Jsou totiž někteří pánové, kteří žádají od dítek kreslení kruhů, rámců přímočarých volnou rukou. Pozorovali jsme, kterak se zoufale tvářili žáci IV. tř. obec. školy, když učitel naléhal, aby konečně hleděli ukončiti práci, že hodina tato jest poslední z řady hodin, jež byly jedinému výkresu věnovány. I dovolujeme si jen tyto otázky:

1. Který truhlář, maje pořídit kruhový otvor v prkně, užije k tomu volné ruky?

2. Zdali se takovým způsobem vyučování nezabijí zájem a čas?

3. Zdali není více jiných věcí, jež absolutně nutno jest pořídit volnou rukou, jež však nevyžadují přesnosti takové jako mathematický kruh?

4. Zdali by nebylo mnohem lépe naváděti žáky k tomu, aby nazírajíce správně na věci dovedli zručně nakresliti půdorysy a nárysy jednotlivých těles? Zda by to nebyla nejlepší příprava na kreslení axonometrické, jež by předcházelo jakožto sekundární příprava na kreslení perspektivní podle přírody? (Tím by ovšem nebylo řečeno, že by kreslení podle přírody z nižších tříd úplně muselo býti vyloučeno.)

Že novoty ztěžka vcházejí v život, jest nám s dostatek známo; stěžuje si do toho i J. A. Komenský, an dí: „Známa je v té věci povaha lidská, že než se co velikého stane, diví se, jak to možné a když se stane, proč se to dávno nestalo, vidouc, že snadné jest!“

Dnes však nevzdáváme se naděje, že lepší budoucnost nastane školství, až zavedena bude methoda pravá, jež uvedena v souhlas se zásadami J. A. Komenského „Didaktiky analytické“ a ostatních jeho spisů didaktických¹⁾, jakož i s výsledky věd paedopsychologické a didaktické methodiky, dá se ještě značně zdokonaliti. Jsme přesvědčeni, že zavedením nových method do našich škol potvrdí se platnost výroku „Ardua visa olim risus sunt posteritati²⁾“ a že předmět, jež studující na některých reálkách zvykli si jmenovati „otravou“ stane se předmětem nejzajímavějším nejen ve školách reálních, nýbrž i v měšťanských, resp. obecných.

„Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu³⁾“. Myslíme, že hlavně tato zásada nedošla v deskriptivě u nás dosud platnosti. Tak na př. při počátečném vyučování deskriptivě užíváno tu a tam třídní knihy ku znázornění průmětny; jinde postaráno bylo o názor lépe tím, že učitel opatřil si dvě desky, horizontální a vertikální, jež představovaly dvě roviny; $+\pi$, $+\nu$. Opět jinde ke dvěma deskám, jež byly šarnýrky spojeny, přiložena deska třetí, znázorňující různé polohy rovin na

¹⁾ J. A. Komenského „Didaktika“, kap. XII., IX.

²⁾ Upozorňujeme tu hlavně na dílo „Schola ludus“ — Januae linguarum praxeos theatricae p. IV.

³⁾ J. A. Komenského „Didaktika“, kap. XII., IV.

⁴⁾ J. A. Comenii „Didactica magna“.

průmětnách. Tento způsob byl patrně z uvedených nejlepší. Desky byly černé, aby se na nich dalo současně psát křídou.

Auktor těchto řádkův užil k vyučování jiného aparátu, jenž představoval 4 hlavní části prostoru; průmětny $+\pi$, $+\nu$ spojený v organický celek tak, že možno bylo znázorniti též roviny symetrie a identity. Aby umožněno bylo všem jasně viděti celý názor, užil k tomu desek skleněných, orámovaných poniklovaným plechem. Průhlednost skleněných desek umožňovala též velmi zřejmě znázornění přímek ve II., III. a IV. části prostoru, což při deskách neprůhledných jest ovšem nemožno; neboť názor jinak podaný jest vlastně nepravý a nejasný. Třetí průmětna, rovněž skleněná, umožňovala názor průseků daleko lépe nežli průmětna neprůhledná. Bylo-li na počátku třeba náčrtu na průmětnách, byl přístroj tak zřízen, že velmi snadno byly desky skleněné zaměněny s černými lepenkovými. Tento přístroj hodil by se zvláště do škol měšťanských ku zjednání základního názoru o průmětnictví¹⁾. Některý ze starších pp. řekne snad, že desky skleněné se snadno rozbijí; na to odpovídáme: „Operovali jsme s nimi po dlouhá léta a nerozbila se ani jediná.“ Nad to, kdyby dbáno mělo býti zásady o šetření skla, pak by všechny skleněné názorniny musely z vyučování fyzice býti odstraněny.

Jest jisto, že své pojmy nejasně vštípené působí zmatek po dlouhou dobu. Nelze tudíž základní názor beztravně podati jen tak povrchně, třebaš třídni knihou. Průmětny skleněné nalézáme též v methodikách francouzských²⁾; marný bude tudíž odpor proti nim, když lépe se osvědčují nežli pouhé desky neprůhledné. Jisto jest, že případné užití obou druhů průměten bude konati služby nejlepší.

A nyní k věci. Auktor těchto řádkův prozkoumav učebnice deskriptivní geometrie české i jinojazyčné, zvláště francouzské methodiky a prostudovav čelnější didaktické zásady J. A. Komenského v různých jeho spisech dostoupil stanoviska, z něhož dovoluje si vytknouti učebnicím deskriptivní geometrie následující základní vady:

1. Nedostatečný názor (obrazce) a to:

¹⁾ Vyobrazení vyjde v časopise „Příroda a škola“.

²⁾ Cours élémentaire de dessin pour l'enseignement simultané. Projections — 2e. partie. 4e. cahier. Livre du maître. (Paris.)

³⁾ „Cours abrégé de dessin géométrique“ (Paris). „Problèmes de tracé géométrique.“ „Sujets d'application.“ „Moulures“. Dessins a l'échelle.“ „Enseignement élémentaire.“ Dílo počteno zlatými medaillonky na všeobecných výstavách v Paříži 1867. 1878. a 1900, v Amsterdamu r. 1869; čestnými diplomy v Londýně r. 1884. a v Chicagu r. 1893. „Cours élémentaire de dessin pour l'enseignement simultané — Projections.“ „Livre du maître.“ „Tracé géométrique.“ „Courbes usuelles.“ „Projection 2e. partie: Rabattements, Developpements, Pénétrations.“ (Paris.) Dílu dostalo se podobně vyznamenání jako shora uvedeno. „Principes élémentaires des projections et application de ces principes dans l'architecture, la menuiserie, la charpenterie, la serrurerie et la mécanique.“ Dílu dostalo se četných vyznamenání jak shora uvedeno. „Construction“. „Coupe des pierres — Menuiserie, Charpente.“ „Tracé des escaliers“. (Paris.) Uvádějí se opět četná vyznamenání. „Ombres et lavis.“ „Tracé des ombres.“ „Principes — Exercices et applications.“ „Cours de lavis.“ „Théorie et pratique.“ Uvedena opět četná vyznamenání. „Dessin géométrique — Cours méthodique disposé pour l'enseignement simultané.“ „Tracé géométrique — Lignes courbes.“ „Dessins a l'échelle: organes de machines.“ „Détails de charpente en fer.“ „Objets divers en métal travaillé.“ (Paris, Tours.) Uvedena četná vyznamenání. A j. v.

- α) názor nejasný,
- β) „ neúplný,
- γ) „ zbytečný a zmatečný,
- δ) „ naprosto nesprávný.

2. V systematickém pořádku uvedeny jsou věci lehké uprostřed knihy, kdežto věci těžké jsou hned na počátku.

3. Mnohé příklady jsou plané, beze vzhledu na účel, jiné oplývají malicherným vtípkářstvím.

4. Jiné příklady vyžadují jistých cvičení přípravných, jež se buď vůbec neudávají, anebo jsou sotva patrna vyžadující abstrakce, jež daleko přesahuje chápavost i nejvýtečnějšího žáka, zvláště když názor jest nedostatečný.

5. Vzory neúplné, kusé, nesprávné užití metody analytické.

6. Jiné vady.

V následujících člancích hodláme pojednat o každé vadě obšírněji.

(Příště dále.)

V. SRBA.

Něco o tvrdém y v češtině.

Kdosi kdysi kdesi přišel s návrhem, aby se upustilo ve spisovné češtině od rozlišování tvrdého y a měkkého i. Kdo to byl, na tom pranic nezáleží. Důležitější je, co tím návrhem je míněno. Za příčinu se uvedlo, jak obtížno jest, vpravit dětem z národních škol v této věci zásady pravopisné. Starý stesk. Přečtěte si z Matěje Václava Štýra rozmluvu „Žáček“ zvanou (r. 1668 tištěnou). Rozdíl mezi Štýrem a našim navrhovatelem jest však velký. Štýr na to tlačil, aby žák obtíže překonal, náš humanitní navrhovatel však chce žákům ulevit. Štýr váží si více jazyka, jakožto tisíciletého díla celého národa, náš navrhovatel však kapituluje před „shnilým“ klučiskem vesnickým. Z pedagogického stanoviska tuží Šteyer schopnost a energii žáků, náš navrhovatel však leká se každé větší námahy. Ještě snažně prosíme, aby laskavé čtenářstvo klidně a věcně uvažovalo o tomhle: mají Angličané a Francouzi desetkrát obtížnější pravopis nežli my Čechoslované; děti anglických a francouzských národních škol mají jistě totéž mluvnické a pravopisné „nadání“, jako děti naše; a přec musíme s úžasem uznat, že vyučenci anglických a francouzských „rektorů“ přes to přes všechno správněji znají psát i do ledajakých jen novin — než našinci. Morálka: odstraněním zdánlivé obtížnosti pravopisné naše materština ničeho nezíská, nýbrž naopak jen ztratí na ceně jazykové.

Zdá se nám, že každý učitel naší materštiny, ať už v národní nebo na střední nebo vysoké škole, má mít za svou nejsvětější povinnost, žákům vštípit do srdce lásku a úctu k mateřskému jazyku, jakožto k tisícletému dílu ducha národního, a upozornit, že jednotlivec proti tomu — je — holé nic. Národ tisíc a tisíc let mluvil, a tys nebyl; nebudeš — a národ bude mluvit dál, bez tebe! Tedy pryč s matným stanoviskem, které omamuje člověka, jakmile ztrácí z očí podstatný a nepřeklenutý rozdíl

mezi spisovnou řečí (vyumělkovanou od jednotlivců literaturou) a mezi lidovou mluvou (veledílem celého národa).

Co v tom návrhu ještě nemileji zaráží, je dobře vymezeno latinským říkadlem „odi quod ignovi“. Jen to máme v nenávisti, co je nám neznámé. Může upřímný syn národa chtít, aby materština byla něčím neznámým? Zajisté kdo zrušení rozdílu *y* a *i* navrhoval, na tohle nepomyslel. Ba právě měl si přivést na mysl, proč spisovná přes ty naranu tak citelné obtíže tento rozdíl přece zachovala. (Příště dále)

A. ADAMEC.

Pozorujme a učme děti pozorovati hvězdnou oblohu*).

„Klečím a hledím v nebi líc
myšlenka letí světům vstříc —
vysoko — převysoko —
a slza vhrkla v oko.“

J. Neruda.

Za večera vysoko na východní obloze vidíme přejasnou hvězdu. Jest to největší oběžnice Jupiter čili Kralomoc. Staří pojmenovali ji jménem nejvyššího boha svého, jakoby chtěli naznačiti, že je králem hvězd kroužících kolem Slunce. Jupiter je třináctsetkrát větší nežli naše Země, má sám více hmoty než všechny ostatní oběžnice dohromady. Jest asi pětkrát dále od Slunce nežli naše Země, a rok jeho je dvanáctkrát delší nežli náš. Okolo své osy otáčí se velmi rychle, za necelých deset hodin. Je proto značně sploštělý. Bod na rovníku Jupiterově urazí za vteřinu 12.040 m, bod naší země jen 464 m. Osa jeho stojí téměř kolmo, proto jsou tam dni a noci stále stejné, pět hodin světla, pět hodin tmy.

Díváme-li se na Jupitera dalekohledem, vidíme jej jako malý kotouč rovnoběžně pruhovaný a u něho čtyři jasné tečky, jeho čtyři měsíčky.

Velké bouře v ovzduší a výbuchy z vnitra způsobují nepochybně ty pruhy a skvrny, jež často rychle se mění. Tak r. 1870 pozorováno bylo, že pruhy a skvrny řítily se směrem od východu na západ ohromnou rychlostí 49 km za vteřinu.

Kolem Jupitera krouží celkem sedm měsíců. Čtyři z nich byly objeveny hned po vynálezu dalekohledu skoro téhož dne od Galileiho a Šimona Maria. Ostatní měsíce lze jen největšími dalekohledy pozorovati. Měsíce Jupiterovy rychleji se kolem Jupitera otáčejí, než náš měsíc kolem Země. Měsíce ty neodchylují se značně od roviny rovníkové, což má za následek, že každý měsíc při každém oběhu způsobí na Jupiteru jako nový měsíc zatmění sluneční a jako úplněk dozná zas úplné zatmění měsíční.

Zjevu toho užito bylo ku měření rychlosti světla, což hvězdář Flammarion („Mezi slunci a hvězdami“) názorně popisuje takto:

Když země na své dráze je na téže straně Slunce jako Jupiter, jest této planetě bližší, nežli jeli na straně protější, na druhé straně Slunce. Jaký jest rozdíl? Je to celá šíře dráhy zemské, to jest dvojnásobná vzdálenost Země od Slunce = 74 millionů hodin cesty.

*) O vánocích minulého roku učil jsem chlapce měšťanské školy pozorovati dalekohledem hvězdy a našel jsem v nich vděčné posluchače a pozorovatele.

Znáte-li dokonale dobu, v níž každý měsíc vykoná svůj oběh kolem Jupitera, snadno pochopíte, že bylo možno přesně vypočísti, ve kterém okamžiku vejde do stínu. Zpozorováno, když Země byla nejdále od Jupitera, že se zatmění o několik minut zpozdují. A přece se pohyb měsíců nezměnil; jak je to tedy možné, byla otázka.

I uvažovalo se, že světlo, aby dorazilo prostorem světovým k nám, potřebuje k tomu jistého času, a sice tím delšího, čím větší je vzdálenost.

Představte si na př. okamžik, kdy měsíc vystupuje ze stínu a vstupuje do prostoru sluncem osvětleného. V témž okamžiku vyšle své světlo. Paprsek z něho vyšlý spěchá, aby dorazil k našemu oku. Necht' kvapí sebe rychleji, potřebuje k tomu přece jistého času.

V okamženi, kdy paprsek dospěje k našemu oku, vidíme, že měsíc opět vysílá své světlo k nám. Avšak je-li země o 74 millionů hodin cesty dále, světlo musí urazit o 74 millionů hodin cesty více. Dojde tedy později, než když nemuselo této delší cesty konati. Věc je zcela jednoduchá: neboť toto opozdění je právě doba, již vynaloží, aby urazilo oněch 74 millionů hodin cesty. Opozdění to obnáší asi čtvrt hodiny času. Velice jednoduchým počtem shledáme, že světlo prochází prázdným prostorem světovým rychlostí 300.000 km za vteřinu, — rychlost to úžasná, nepochopitelná!

Jupitera se všech jeho měsíců viděti je v ohromné velikosti. Na prvním měsíci má průměr tak veliký, že může zakryti celé veliké souhvězdí Oriona. Kdybychom se ocitli na měsíci nejbližším, jenž označen je jako pátý, tu jevil by se nám Jupiter jako těleso, o němž nedovedeme si dobře učiniti představu, neboť jeho zdánlivý průměr by obnášel skorem 45° (průměr slunce s naší Země je $\frac{1}{2}^{\circ}$!), takže pozorovaný jeho povrch byl by asi 7500krát větší než povrch našeho měsíce, jak se nám jeví se Země.

Jest pravděpodobno, že Jupiter ještě neztuhl jako naše Země. Jaké jest na Jupiteru ovzduší a jaká teplota, nikdo neví; proto nikdo nemůže říci, jsou-li tam nějakí živí tvorové. Jisto však jest, že naše organismy by tam neobstály.

„Obzor paedagogicko-hudební.“

Rediguje Arnošt J. Černý.

▷ hudební naší literatuře dosud postrádáme odborného časopisu hudebně-paedagogického. Uvolil jsem s dorozuměním redakce tohoto listu otevřiti zvláštní rubriku „Obzor paedagogicko-hudební“, kteráž přináseti bude články paedagogické, historické, esthetické a biografické; pokyny k vyučování hudbě, teorii a harmonii, různé zprávy ze světa hudebního, novou literaturu hudební atd.

Doufám, že rubrikou touto dobré věci posloužím a uznání p. t. učitelstva, jakož i širšího obecnstva dosáhnu.

Literární příspěvky budtež laskavě zasilány redaktoru „Obzoru“ Arnoštu J. Černému, hud. skladateli a majiteli školy hudeb. na Kr. Vinohradech, Krameriova ul. č. n. 4.

Arnošt J. Černý.

Jak cvičiti sbory.

Ku pečlivému nacvičení sboru jest především třeba, by sbormistr skladbu řádně prostudoval, místa nesnadná vynalezl a si promyslí, jak by jich provedení usnadněno býti mohlo.

Takovéto prostudování skladby musí se díti jak při skladbách instrumentálních, tak i vokálních.

Pominu skladeb instrumentálních a promluví o studování skladeb vokálních.

Než započne se nějaká skladba studovati, jest třeba, by sbormistr seznámil členy s povahou skladby, vysvětlil její tvar, načrtl životopis skladatele a upozornil na jiné vynikající skladby jeho. Při rozboru označí místa záhadná a nesnadná a to každému hlasu zvlášť, při tom připomene, by pěvci hleděli dle not a nikoli dle sluchu zpívati. Velmi prospěšné jest, cvičiti každý hlas sám o sobě, zvláště sestává-li sbor z pěvců necvičených. Při prvním provedení musí sbormistr vypozerovati, která místa jsou tomu neb onomu hlasu neznámá, nepřístupná aneb nepochopitelná; místa taková musí jak náleží probrati a vysvětliti.

Jsou-li pěvci ve čtení not a intonaci not zběhlí, lze dáti skladbu zpívati hned všemi hlasy současně, jak se říká „od listu“ („a vista“). Po prvním provedení „od listu“ může si sbormistr počínati as následovně:

Přednese tekst, vynajde a dá poznamenati věty a slova, v nichž hlavní smysl obsažen jest a připomene, že místa ta zvláště význačně zpívána býti musí, což lze provésti buď lehkým přízvukem aneb důraznějším vyslovením slabik, slov i vět. Prodlužování to nesmí však býti ritardandem.

Sbormistr upozorní na místa, kde jest nabíratí dechu. Tento běže se při pomlčkách, při znaménkách rozdílnosti (interpunkcích) jako při čárce, středníku, teče, výkřičníku a pod. a před delším tónem.

Dechu nabíratí lze všude, kde toho smysl slov dovoluje a to tak, by slova nebyla dělena, jelikož by tím smysl věty porušen byl.

Dech běže se také mezi dvěma tony, z nichž první frází melodickou ukončuje a druhý novou počíná, aneb v místech, kde nalézá se přerývka (caesura); tato zvláště platí tam, kde připadá závěrek jedné a počátek fráze nové v jednom taktě, nejsouce pomlkou děleny.

Na to může sbormistr jednotlivě místa závažná a sice v každém hlasu zvlášť probíratí; připomene, že vyskytnuvší se místo takové v některém hlasu musí poněkud nad ostatními hlasy vyniknouti.

Sbormistr musí navykati pěvce, by dovedli sami místa taková význačněji zpívati, ostatní hlasy dovedli mírniti.

To poslednější připomenutí platí hlavně pěvcům hlasů středních, které obyčejně bývají slabšími a v menším počtu obsazeny.

Velmi značný účinek jeví se, pakli střední hlasy dobře vynikají. Proto také jest úlohou sbormistra a to dosti nesnadnou, hleděti hlavně ku výcviku altů a druhých tenorů.

Nyní lze vysvětliti místa nesnadná a snad i nejasná.

Zde musí sbormistr konstatovati, co vlastně činí pěvci nesnáze aneb mu jest nejasným. Zdali to méně známý akord, neznámá neb příkrá modulace, neb cizí tón, co průtah aneb co průchod.

Činí-li nesnáze akord, dá basům zazpívati základní ton onoho akordu, tito ton vydrží a ostatní hlasy jednotlivě po něm následují a sice nastoupí hlas druhý, třetí a první. Toto se několikrát opakuje. Jde-li akord již úplně správně, dá sbormistr zazpívati celou frázi, v níž akord obsažen jest.

Činí-li pěvci nesnáze nějaké zvláštní vedení hlasu, dá se zpívati onen hlas, ve kterém ono vedení se nalézá pouze s basem; jde-li takto správně, přiběrou se i ostatní hlasy.

Jeli příčinou nesnáze cizí tón, dá zazpívati tón harmonický, tomu cizímu nejbližší.

Při průtazích musí sbormistr pěvcům připomenouti, by hlas, v němž tón průtažný obsažen jest, byl dobře dodržen a to po dobu trvání hlasů ostatních a nijak nebyl zkracován.

Od nastudování sboru závisí také dobrý výsledek. Proto doporučuje se, by sbormistr velmi pečlivě a svědomitě až do jednotlivostí vše probíral, na vše upozorňoval, chyb nepromíjel aniž obcházel. Místa nesnadná často opakovati dal, buď hlasy jednotlivými aneb sborem celým.

Ku docílení dobrých výsledků jest také nutné věnovati čas ku cvičením hlasovým na př. s jednorlivými hlasy cvičiti stupnici, intervaly, solfeže a podobná cvičení a to zvláště tehdy, sestává-li sbor z pěvců necvičených. Jest to sice práce pro sbormistra dosti úmorná, avšak nemine se s dobrým výsledkem a usnadní značně práci při studování sborů. A. J. Č.

První hudební drama.

Dne 6. října 1600 bylo provozováno ve Florencii první hudební drama na oslavu sňatku Jindřicha IV. krále francouzského s Marií Medici; bylo to Rinnociniho „Euridice, tragedia per musica“, hudbu složili Jacopo Peri (1561—1633) a Giulio Caccini (1550—1628).

Právě v této době povstal boj proti kontrapunktu, který vládl tehdy celým hudebním světem.

V církevní hudbě povstal Giacomo Perluigi da Palestrina (1514—1594) co reformator, však hudba církevní nemohla míti na hudbu světskou vlivu a to proto, poněvadž ve vícehlasnosti ležela hlavní závada toho, že poesie s hudbou nemůže dodělati se účinku.

Kontrapunktický způsob sazby, který ve středověku byl v užívání, neobsahoval veškeré prostředky ku náležitému výrazu skladby. Tu pomyslelo se vypátrati hudbu antickou a to zejména ve Florencii.

Věhlasní mužové, učenci a hudebníci Corsi, Rinuccini, Galilei, Peri, Caccini a Strozzi scházeli se v domě hraběte Bardiho de Vernio a radili se, jak by bylo lze hudebnímu umění dáti nový směr a znovu oživiti hudbu antickou.

První pokus učinili Jak-Corsi a Ottavio Rinuccini, byla to pastorála „Daphne“ provozována r. 1597. Byla přijata s velkým nadšením a těšila se znamenitému úspěchu. Hudba sestávala z recitativů a sborů, které doprovázeny byly klavírem, velkou citerou, violou di gamba a několika flétnami.

Pak byl zatlačen madrigal a zpěv solový opět povznesen.

Po několika letech následovalo s hora uvedené a bohatěji zpracované hudební drama „Euridice“.

Zkoumáním zjištěno, že hlavní zásady florentinských reformátorů i v době pozdější ve skladbě operní obsaženy jsou. Na př. Gluck a Wagner pracovali na téměř podkladě.

Nastaly sice doby, kde bylo od zásad těch jaksi odbočeno a dostala se hudba na scestí, však během času vrátila se opět k původním zásadám zpět.

Gluck a Wagner sledovali původní reformovaný směr; budiž zde uvedeno porovnání několika výroků; Caccini píše as následovně: „Bylo mou snahou slovu dáti hudebního výrazu.“ Gluck praví v prologu ku své „Paride et Elene“ (1770): „Byl jsem toho náhledu, že zpěv v opeře jest zástupcem deklamace.“ Wagner praví: „Mluva tonů jest počátkem a koncem mluvy slovné.“ Galilei uvádí ve svém dialogu z r. 1581 toto: „má se bráti zřetel na důraz jednotlivých částí mluvy, jak některá slova mají býti akcentována, aneb jak rychle mají býti vyslovena, zdali rychle neb zvolna; jak má na př. mluvití kníže ku svému vasalu, jak rozlobený neb smutný, jak mluví dívka, milenec k mílce, jak mluví truchlivý, jak křiklavý aneb jak vyjadřuje se bázlivý.“

Oproti tomuto lze postavit výrok Gluckův: „Byl jsem přesvědčen, že zpěv, jeli prodchnut pocity, jichž má vyjadřovati, musí býti i z těchže složen, jako tyto, obsahuje různé ty akcentuace dle různých odstínů pocitů. Sloučení slova se zpěvem musí býti zcela přesné a sice tak, že báseň právě tak pracována jest pro hudbu, jako hudba pro báseň.“ Téhož náhledu jest také Wagner, neboť praví: „Hudba musí se přirozeně vztahovati pouze k tomu, čeho má vysloviti; v opeře jsou pocity mluvícího i představitele zcela sloučeny a určité. V melodii básníka jest harmonie již sama o sobě obsažena.“

Gluck praví: „Nápodobení přírody jest uznaný cíl, jehož si vytknutí jest třeba. K němu čelím vždy jednoduše a přirozeně, jak mně to možno jest, hudba má směřuje nejvíce ku dokonalému výrazu, sesílení slova básně“.

Z uvedených zde výroků lze viděti, že reforma florentinských hudebníků nemalý měla vliv na hudební tvorbu a že plodné símě zasazeno do úrodné půdy, které vzrostlo v tak mohutný strom, jehož plodů užíváme ještě dnes, však daleko ve větší míře, než tomu bylo před třemi sty lety.

Peri, Caccini, Galilei byli mužové, kteří ukázali cestu a směr, kterým jest se dáti, by hudební drama antické v nový život uvedeno býti mohlo; Gluck, Mozart, Beethoven a Wagner povznesli hudební drama na stupeň nejvyšší dokonalosti. Hudební drama novodobé jest nejdokonalejší hudební dílo vůbec, neboť jest obraz tonů úzce sloučen se slovem básně, slovo a tón sloučen v celek jeden.

Tot konečný cíl všech skladatelů století předešlých, kteréhož podařilo si jim částečně dostihnouti, však století 19. a 20. bylo povoláno velkolepé dílo dokonati a na vrchol dokonalosti přivésti.

Arnošt J. Černý.

Zprávy osobní.

JOSEF FOERSTER,

nar. 22. února 1833, † 3. ledna 1907.

Dne 3. ledna odešel opět jeden z mistrů hudebních, Josef Foerster. Známa jest jeho všestranná činnost v oboru hudebním. Značná jest řada

jeho vynikajících skladeb církevních; Foerster náleží k nejpřednějším skladatelům hudby církevní. Jeho zásluhou jest, že když v první polovici 19. stol. církevní hudba nalézala se u nás v úpadku, zavlečením do ní hudebního dramatu, přičinil se všemi silami o nápravu a tak zaveden opět choral gregoriánský. Foerster byl první, jenž svými skladbami přičinil se o reformu, neboť jeho skladby vynikají nad všemi ostatními té doby. Foerster našel málo soupeřů i za hranicemi.

On vynikal také co odborný spisovatel, psal kritiky do časopisů; napsal „Nauku o harmonii“ (1887) dílo to prvního řádu; „Katolický varhaník“ a „Návod ke hře na varhany“ jsou díla velmi cenná.

Foerster byl také umělec hry varhanové na slovo vzatý, jeho mistrná hra budila všeobecný obdiv.

Narodil se v Osenicích dne 22. února r. 1833; byl synem učitele. Absolvoval Pražskou školu varhanickou r. 1852; r. 1857 stal se profesorem zpěvu na pražské konservatoři; od r. 1881 přednášel také hudební teorii; byl řádným členem České akademie, předsedou c. k. zkušební komise hudební; vyznamenán řádem Frantiska Josefa a majitelem čestného kříže „pro Ecclesia et Pontifice.“

Budiž zachován ve stálé paměti!

O nynějších úkolech školy obecné. V „Učíteli“ uveřejněna byla rozprava okr. školního inspektora, školního rady Ant. Vorla, jejíž obsah jest:

I. V našem školním okrese je všeobecně uznána snaha veliké většiny učitelstva po dalším sebevzdělání a po zvelebení stavu školní učby a výchovy.

II. Ježto naše školy obecné jsou po přednosti školami lidu prostého a chudobného, jest potřeba dáti školní učbě a výchově jistý, tomu odpovídající určitý směr, a to:

1. výběrem přiměřené látky učebné a vychovatelské v mezích předepsaných osnov učebných a dle zkušeností vychovatelských,
2. moudrým a prozíravým obmezováním vybrané látky,
3. přiměřeným důkladným propracováním a procvikem.

III. Nejučelnějším prostředkem výchovným u školní mládeže jest navykání.

IV. Tento obrat ve školní učbě nemůže vykonati nikdo jiný, než učitelstvo samo, jež s lidem žije a jeho potřeby a život zevrubně poznávat má a může.

Ve vyškovském školním okrese sbory učitelské pracují o návrzích, jak na tomto podkladě školu obecnou vybudovati.

Práce dětí.)* Stísněné poměry sociální těžce doléhají i na dělnickou mládež, základ to a naději společnosti. Dříve odkájena bývala mládež ta hrou, pohybem na zdravém vzduchu, bezstarostným životem; dnes tisní se v místnostech nezdravých, v dílnách aneb v nízkých a úzkých bytech rodičů-živnostníků, řemeslníků, dělníků při práci výdělkové. Poměry jsou děsnější, než byly v pohanském starověku. Tehdy byly děti nezuživé lidsky usmrcovány, které však byly ponechány na živu, otužovány, aby tvořily zdravý kmen budoucího pokolení. I otrokář staral se o zdraví dětí zotročených, aby si zachoval a zvýšil jejich sílu pracovní. Jen velkovýrobce dvacátého století a nerozumní rodičové ničí za mizerný groš rozvíjející se život mládeže a ohrožují beztrestně lidskou společnost.

Dle úředního výkazu c. k. statistické komise vídeňské z r. 1900 zaměstnáváno bylo při výdělkové práci živnostenské v Čechách 23.139 (2.4 proc.), při zemědělské a jiné práci 31.778, (3.3 proc.), tedy celkem 54.917 (5.7 proc.), dětí školou povinných. Na Moravě při práci živnostenské 10.073 (2.7 proc.), při zemědělské a jiné 21.809 (5.9 proc.), celkem 31.882 (8.5 proc.), dětí. Horší ještě jsou poměry ve Slezsku; tam při práci živnostenské zaměstnáno bylo výdělkově 2360 (2.5 proc.), při zemědělské a jiné 7718 (8.3 proc.), tedy celkem 10.078 (10.3 proc.) dětí. Po Voralberku (21.5 proc.) jsou Slezsko a Morava co do výdělkového zaměstnání dětí na tom nejhůře ze všech zemí rakouských. Je uvážiti, že v to nejsou počítány děti zaměstnané při domácím průmyslu u rodičů, a že vůbec údaje ty nejsou zcela úplné.

Smutný, ba žalostný to obraz společenský! Kde je blahobyt jen poněkud obстойný, tam jistě neposílají rodiče děti do závodů, aby za nepatrnou mzdu hynuly na těle i na duši. Bída zeje u nižších tříd společenských ze všech koutů. K jejímu odstranění málo se děje. I zakrňují záhy síly dětí výdělkově pracujících, jejich tělesný vývoj se zastavuje, duch, vázán na jednotvárnou práci mechanickou, se otupuje, a postrádaje vznětu obrazotvornosti, stává se zasmužilým, nespokojeným. Zde klíčí již záhy v duši dětské nespokojenost, rozhořčenost a misantropie. Dítě vidouc své vrstevníky ze zámožnějších rodin volně se pohybovati, prázdni a zábavou oplývati, ustraňuje se napřed, pak zanevře na děti a lidi šťastnější vůbec a rozmnožuje počet duší rozervaných a rozvratných. K tomu přistupuje mravní zkáza, jež plyne z volného styku s dělníky dospělými v místnostech temných a dusných. Každému lidumilu musí býti bolno u srdce, když potkává takové děti v odlehlých ulicích. Oči strhané, tvář vyhublá a vybledlá, chod kolotavý, dech těžký. Co prospějí spolky na potírání souchotin, když zde líhne se jed, jenž se pak po rodinách rozlézá? Tyto děti dospějí, i ožení a vdají se. Nikdo jim v tom nemůže brániti, i budou míti rodinu četnější, než kterýkoli boháč. V této rodině budou souchotě řádití dále a přenesou chorobu do všech vrstev společenských.

Dobře rozpoznaly toto zlo, jež ohrožuje společnost, mnohé státy evropské. Anglie již před sto lety vydala zákon na ochranu dětí a nejnověji zákonem platným od 1. ledna 1904 stanoveno, že dostatečnými nařízeními dětem všeliká práce výdělková vůbec zakázána, aneb na nejnižší

*) Vyňato z knihy »Práce«. Úvahy ethicko-sociální. Napsal Dr. Jos. Kachník. Výtečnou knihu tu doporučujeme vřele.

míru omezena býti může. Ve Francii způsobil dle zpráv inspektorátních zákon ze dne 2. října 1892, dle něhož dítkám průmyslná práce v továrnách teprve po vybytí školní povinnosti jest dovolena, co do ochrany dítek utěšený obrat, ač výdělková práce domácí uspořádána nebyla. I v Itálii, kdež byly v ohledu tom poměry tak neutěšené, že ku př. v sírných dolech na Sicilii pracovaly dítky až 9leté, stala se změna ve prospěch ubohé mládeže dělnické v ten smysl, „že děti, jichž se užívá k denním pracím v továrnách, dílnách, na staveništích a v dolech, alespoň 12. rok věku překročiti musily“. Zda jsou ku práci tělesně schopny, potvrzuje lékař; jsou-li schopny duševně, potvrzuje úřad školní. V Německu vydán byl zákon o zaměstnání dítek v živnostenských závodech dne 30. března 1903, v němž i k domácí práci výdělkové přihlíženo s vyloučením však práce zemědělské, služební a práce v ústavech vychovávacích. Zákon třídí děti pracující na „vlastní“ a na „cizí“. Za vlastní považují se, které pracují u rodičů aneb u příbuzných až do třetího stupně pokrevnosti, které byly za vlastní přijaty aneb jsou odevzdány poručníku neb tomu k výchování, jenž je s dětmi vlastními neb pokrevními vychovává. V továrnách s pohony parními a jinými jest dítkám, jak cizím, tak i vlastním práce naprosto zapovězena. V dílnách a závodech obchodních a dopravních nesmí se děti cizích užívatí před dokonáním 12. rokem, děti vlastních před dokonáním 10. rokem věku. Žádné dítě, ani cizí ani vlastní, nesmí býti zaměstnáváno od 8 hodin večer do 8 hodin ráno a před dopoledním vyučováním; dále jest dětem pracujícím poskytnouti o polednách přestávku dvouhodinnou a po odpoledním vyučování jednohodinnou. Úřady správní mohou dovoliti až do 31. prosince 1905, aby některé děti jakožto roznášeči novin aneb posli od 1/2 6. ráno, ale jen hodinu před vyučováním, byly zaměstnány. Cizí děti smějí denně ve školním roce jen 3 hodiny, o prázdninách 4 hodiny k práci přidržovány býti. Pro děti vlastní není sice doba pracovní předepsána, ale musí se zachovávatí stanovené přestávky a klid noční (8—8 hodin) a nesmějí býti používány v neděli ku práci v dílnách a v závodech obchodních a dopravních. Pro rodiče mohou děti doma aneb v dílně pracovati již od 10. uplynulého roku, pro cizí však teprve od dokonání 12. roku. Při veřejných výstupech divadelních a při veřejných produkcích vůbec jest užívání dítek, jak cizích tak i vlastních, zapovězeno. V zájmu umění a vědy mohou výjimky okresním úřadem školním dovoleny býti. V hostincích a nálevnách zapovídá se dětská práce, nejsou-li stáry úplných 12 let; děvčata školou povinná nesmějí hostí obsluhovatí. Výjimky povolují se úřadem školním jen pro děvčata ve městech s méně než 20.000 obyvateli, a to v závodech, kde jsou zaměstnány jenom osoby k rodině zaměstnavatele náležející. Dítky cizí nesmějí v neděli ku práci přidržovány býti. Kdo cizí dítě přímo zaměstnává, byť jen tak, že pro něj doma pracuje, musí to ohlásiti u policejního úřadu, jenž vystaví rodičům aneb zákonitému poručníku lístek pracovní. I pekaři, expedice novin a závody mlékařské jsou povinny oznámení učiniti, když dítky přímo zaměstnávají. Kdo by zaměstnával cizí dítě bez lístku pracovního, propadá trestu. Tresty na jednotlivé přestupky zákona pohybují se od 20 marek až do 2000 marek (aneb žaláře do 6 měsíců). (K. Agahd, „Kinderarbeit und Kinderschutz“, Lipsko 1904, str. 1—14).

Toť již přece značný pokrok ku předu! U nás zůstáváme ještě při ustanoveních živnostenského zákona ze dne 8. března 1885, dle něhož vylučují se z pravidelných zaměstnání výrobních v živnostenských podnicích děti do 12 let, v závodech továrnicky provozovaných a v hornických pracích podzemních děti do 14. roku. Nevadí-li povinnost školní, dovoluje

se zaměstnání dětí od 12. do 14. roku v živnostech netovárních, není-li to na újmu jejich zdraví, a to nejvýše 8 hodin denně, mimo čas noční (od 8 večer do 5 ráno); dále pak výjimečně při pracích hornických nad zemí na žádost rodičů a se svolením báňského úřadu. O práci domácí není v zákonu řeči. Ba, dle zpráv živnostenských inspektorů ani to málo k ochraně dělnických dětí se nezachovává. („Monatschrift für christl. Sozialreform“, 1905, str. 22).

Nemálo továrníků mluví o tom, že přibírání dětí ku práci opravdové a trvalé považovati sluší toliko za vyškolení budoucích zdatných dělníků; duch kázně a mravnosti prý se v dětech upevňuje přísnými ustanoveními a chováním v místnostech pracovních. Tak a podobně zní odůvodňování těch, kdož jen proto, aby svůj žok penězi naplnili, děti dělníků o jejich dětství okrádají a je fysicky, duševně i mravně ničí.

Také říkají mnozí lidé, že některý průmyslový obor může často toliko pomocí práce dětí obstáti v soutěži. Dejme tomu, že je to pravda; z toho přece vyplývá toliko závěr, že takové obory průmyslové zcela by měly přestatí. Průmysl za takovou cenu udržovaný není požehnáním, nýbrž kletbou pro celý kraj.

Kdo není nepřítelem, nýbrž přítelem lidu, nepopře, že průmyslová práce dětí je zkázonosná, že slabé děti nemají být vysazovány v šanc tvrdému boji o živobytí, že nemají býti zavírány v dusných továrnách v čoudu kouře a páry, nýbrž že mají se proháněti v polích a lesích v září sluneční, že se mají kázně a pořádku učiti nikoli v hluku hučících strojů, nýbrž v rodině a ve škole. (Giżycki: „O sociální ethice“, přeložil K. Nováček, 1905, str. 29—30).

Poučný příklad, jak vychovávatí zdárně děti dělnické k pracovitosti, poskytují chlapecké zahrádky Američana Johna H. Pattersona. Pozoroval, že při jeho závodu někteří lenošní hoši dělničtí ostatní nakazují. I koupil rozsáhlý pozemek, rozdělil jej na dílce a přikázal zanedbaným hochům od 12. do 14. roku stáří každému dílec a potřebné nástroje a semena, aby svou zahrádku vzdělávali. Ustanovil zvláštního zahradníka, aby hochy zahradnictví učil, ustanovil, aby hoši denně od 7 do 9 hodin ráno a od 4 do 6 odpoledne pracovali, vypsál ceny po 2 $\frac{1}{2}$ až 5 dollarech na nejlepší kultury, v den rozdávání odměn pohošťuje všechny hochy a vyznamenává nejpilnějšího a nejdovednějšího bronzovou medailí z Paříže. Po dvou letech musejí hoši odevzdati zahrádky svým nástupcům, a dostává se každému diplomu, že byl vyučen zahradnictví v závodu Pattersonově a že se osvědčil. („Monatschrift für christl. Sozialreform“, 1905, str. 402). Takových lidumilů ovšem není mnoho.

Kéž by spojili se všichni lidumilové k boji proti bídě, sobectví a kapitalismu, aby vráceno bylo i dětem chudým „snivé mládí“!

Třetí mezinárodní kongres ku povznesení vyučování kreslení bude se konati v Londýně r. 1908 a bude spojen s výstavou žákovských prací škol obecných, středních, technických vzdělávacích ústavů a škol uměleckých. Dílo podávajíc v č. 7. a 8. o tom zprávu vyzývá, aby se ustavil i u nás výbor, jenž by se postaral, aby i česká práce v tomto oboru byla na výstavě čestně zastoupena a důstojně se řadila k ukázkám prací ze všech kulturních států, z nichž zejména Německo činí již dnes opatření, by napravena byla chyba, jež se stala na druhém sjezdě v Bernu r. 1904, kde Německo bylo zastoupeno nejslaběji.

Topení ve školách. V našich školách se z pravidla topí mnoho. Jakmile jednou v kamnech školních hoří, pak se vesele přikládá, tak že za dvě, tři hodiny je ve třídě horko jako v železné huti. Učitel by měl úzkostlivě dbáti, aby teplota nepřekročila 15° R. Kde se na to nedbá, tam zaviňuje škola zchoulostivění dětí a mnoho nemoci z nastuzení. Ať jen učitel zkusí vyjít z takového tepla na chodbu nebo na záchod a do průvanu s nepokrytou hlavou jako žáci, kteří jinak nikdy nechodí bez čepice nebo šátku! Jak působí taková teplota na nervy, poznal zajisté mnohý z nás na sobě. Tedy raději méně než více tepla. Mám za to, že úzkostlivé šetření předpisu, aby hned na počátku vyučování byla v učebně předepsaná teplota, jest namnoze příčinou přetopení. I kdyby teplota se topením vůbec již nezvýšila — což není myslitelné ve většině případů — vystoupí přece za hodinu dýcháním žáků až o 2° R. Visí-li teploměr těsně na zdi, ukazuje také méně (až o 1½°) tepla než jest, o čemž se každý snadno přesvědčiti, zavěsí-li teploměr na dlouhý hřebík dále ode zdi. Za uvedených okolností vystoupí teplota vždy nad normál. Proto ať učitel si více všimá teploměru než uhlí. Jsou také lidé nesevědomití, kteří by začali topiti až o 8. hod. Těch se tyto řádky netýkají. Komenský.

Literatura.

A. Filosofická, paedagogická.

„Česká mysl“ věnovala celé 1. číslo nového ročníku přednímu pěstiteli aesthetiky u nás a výbornému spisovateli v oboru dějin umění, professoru Ot. Hostinskému k jeho šedesátým narozeninám. Přispěli Dr. Zdeněk Nejedlý, prof. Dr. J. Michal, prof. Dr. B. Matějka, prof. Dr. Frant. Krejčí, prof. Dr. J. Čáda, prof. Dr. Fr. Drtina, dvorní rada prof. Dr. J. Goll, Dr. A. Novák, Dr. A. Papírník, Dr. J. Pešek. Číslo Hostinského obsahuje články: Otakar Hostinský, Lístek z dějin české kritiky literární, prof. O. Hostinský a jeho péče o zvelebení vědeckého studia a umění, o Hostinského filosofii, Hostinský o otázkách umělecké výchovy, Zásluhy prof. Ot. Hostinského na poli české lidovýchovy, Otakar Hostinský a poesie, Smetana a Hostinský, Bibliografie prací O Hostinského, Příspěvek k bojům o Wagnera u nás, Básně O. Hostinského.

B. Náboženská.

Die Liturgie der Kirche von P. Fern. Cabrol O. S. B. Autorisierte Übersetzung von Georg Pletl. Kempten und München Jos. Kösel 1906.

Spisovatel, jenž je vynikajícím odborníkem na poli archeologie a liturgie starokřesťanské — vydává od r. 1903 Dictionaire d'archéologie chrétienne et de liturgie jakož i ve spolku s Leclerquem Monumenta ecclesiae liturgica od r. 1902 — podává v díle přítomném duchaplný výklad liturgie katolické s hlediska historického, slohem jasným a možno říci populárním, aby kniha byla nejširším kruhům přístupnou. Obsáhlou látku liturgickou rozdělil na osm částí. V první pojednává o pojmech a součástkách liturgie, a ukazuje tu, kterak církevní liturgie hojně čerpala z bible a zvláště z žalmů a promlouvá dále o rozličných formách starokřesťanské modlitby (zpěv žalmů, antifony, responsoria, kolekty a prefaxe) a o liturgických akklamacích a invocacích (amen, alleluja, Dominus vobiscum, Pax tecum, kyrie eleison, Deo gratias). V díle druhém mluví o shromážděních křesťanských v nejstarších dobách a o původu mše sv. a zvláště obšírně dle pramenů popisuje mši sv., jak konána na počátku století třetího.

Při tom dokazuje z různých responsorií ve mši sv. na celém světě, ve všech církvích, po všecky časy, že byla původně jediná liturgie. V části třetí vysvětluje a analyticky rozbírá modlitby křesťanů (Otče náš, Gloria in excelsis Deo, Te Deum, symboly) a dále vznik knih liturgických a jejich obsah (missal, breviář, ritual, ceremonial biskupů, martyrologium). Následuje část čtvrtá, ve které promlouvá o svěcení doby: o křesťanském dnu a jeho svěcení hodinkami ve dne i v noci, o křesťanském týdnu a roku, při čemž vysvětluje vznik církevního roku liturgického a ráz liturgických dob. V části páté nadepsané o úctě Boha a svatých, ukazuje, že Kristus je středem liturgie a pojednává o svátcích Páně a doxologiích, o svátcích Panny Marie a o úctě svatých. Část šestá o svěcení míst a žvlů jedná o chrámech, jejich svěcení a slavnosti posvěcení chrámů, o hřbitově a jeho svěcení a o svěcení žvlů (vody, oleje, soli, popelu atd.), o modlitbě před jídlem a po jídle a o exorcismech. Část sedmá nadepsaná o svěcení života promlouvá o udělování svatých svátostí křtu, biřmování atd. a konečně o pohřbu, officiu a mši za mrtvé. V části osmé konečně připojeno je euchologium obsahující různé modlitby. Spis celý svědčí o důkladné znalosti liturgie katolické, jejíž velkolepou krásu a hluboký význam spisovatel slovy nadšenými líčí. Proto prokázati může dobrých služeb netoliko kazatelům, nýbrž i katechetům jak na školách středních, tak občanských. Některá menší nedopatření tisková čtenář opraví snadno sám. Dr. Jos. Samsour.

C. Krásná.

P. A. Sheehan: **Můj nový kaplan.** Přeložil O. S. Vetti. Nákladem J. Ottý v Praze.

Co knihu tu činí půvabnou, jest pravá vůně Irska, jež z ní vane. O irském lidu napsáno dost většinou od spisovatelův anglických, ale nebyl to duch irského lidu, který z prací jejich mluvil. Ducha lidu dovede zachytiti pouze ten, kdo z toho lidu vyšel, mezi ním žil, s ním strádal a se veselil. P. A. Sheehan (čti Šíhon) nejen že z lidu irského pošel, ale mezi ním dosud pracuje. Autor však nedává se zaslepiti národním chauvinismem, nevidí jenom světlých stránek svých krajanů, nýbrž i boláky jeho, nad nimiž z té duše truchlí a poukazuje, kde dlužno páky nasadit, aby „Erin“ opět se stal „zeleným Erinem“ a „ostrovem svatých“. P. Sheehan chce míti z kněží nejenom vůdce lidu na cestě k blahu věčnému, ale už i zde na zemi k blahu časnému.

Knih je bohata myšlenkami, což je ve spoustě literárního býlí pravou vzácností, a naplněna jemným humorem. Doporučujeme ji každému vzdělanci.

Redakci zasláno bylo z nakladatelství J. R. Vilímka:

- Humoristické Listy č. 1.—4.
- Vládce hlubin. Sešit 15.
- Millionářem proti své vůli. Seš. 15.
- Tajemství zámku u moře. Seš. 15.
- Spisy J. Klecandy. Seš. 7.
- Malý Čtenář. Seš. 9.